

Poštnina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

Tedenska revija

Štev. 25. Ljubljana, dne 21. decembra 1928

Leto II.
Knjiga 4

Življenje v deželi Kristusovega rojstva

Palestina je klasična dežela nasprotstev. Kdor prvokrat potuje po tej svetopisemski zemlji, se ne more dovoľ načuditi pestri sliki pokrajine in še bolj pestri mešanici ljudstev, ki so naseljena po njej. Na poti iz pristanišča Jafe do jordanske kotline naleti na troje primerov različnega podnebja z vsemi značilnimi vzorci rastlinstva; kontinentalnega, sredozemskega in tropskega. Pokrajino pa po mnogoličnosti še prekašajo tipi tod naseljenih ljudstev in način njihovega življenja. Najprimitivnejši življenski običaji se na vseh koncih in krajih mešajo z izrodki ultramoderne kulture.

Posebno jasno se ta nasprotstva izražajo v obdelovanju zemlje. Po svetovni vojni se je začela praktično izvajati ideja sionizma, ki stremi za tem, da po vsem svetu razkropjeni židje zopet kolonizirajo svojo prastaro domovino, da se naselijo v Palestini, kjer bi sčasoma na novo ustvarili judovsko državo. Teh priseljencev je čedalje več in mimo tega, da so zasedli že vsa vodilna mesta v upravi, kupujejo in najemajo tudi zemljo. Sedaj je v Palestini že preko 30.000 židovskih kmetov in poljskih delavcev. Vzlic temu pa se zemlja obdeluje še vedno na skrajno primitiven način in židom je zadana težka naloga, ki se je drugod v teku stoletij rešila sama po sebi. Gre za to, kako požlahtniti obdelovanje zemlje. V tem prizadevanju pa so židje zelo oprezní, da bi deželo obvarovali pred izrodki kapitalizma.

Pred vojno so bila v Palestini v pretežni meri sama veleposestva in kar so donašala, so posestniki-rentniki sproti zapravili po zahaviščih evropskih vele mest. Svojo zemljo so dajali v najem manjšim posestnikom ali pa neposredno felahom-kmetom. Tega običaja tudi svetovna vojna ni iztrebila. Najemnina pa je silno visoka, včasí znese tretjiino vrednosti pridelka in se navadno plačuje v naturalijah. Mimo tega tlačí kmete še desetina in zemljiški davek. Vse to jih rine v dolžove in kdor je zahrđeval vanje, bo težko izlezel, kakaj obresti so uprav oderuške in dosežejo včasí 30 do 40 odst. Kdor jih ne more plačati, mu pride kaj kmalu zemlja in bajta na boben.

Zadnja leta si je angleška mandatorska vlada mnogo prizadevala, da bi ozdravila te gnile razmere. Poskušala je vpeljati nekakšno zadružništvo, a brez uspeha. Prilike so še vedno takšne, da ovirajo vsak nageľ napredek. Povzd ga poljedelstva v tej deželi pa je nemogoča še z drugega vidika. Našemu kmetu bi se videlo tamkajšnje obdelovanje zemlje, kakor tudi poljsko orodje felaha, neverjetno primitivno. Ne bi mu šlo v glavo, kako so se mogle te davno preživete stvari ohraniti do danes. Vzlic temu pa bi storil popolnoma zgrešen korak, kdor bi hotel felaha prisiliti, da bi kar čez noč spremenil svoj primitivni način življenja, svoj tradicionalni način dela in povzeli metode in izkustva modernega gospodarstva. Felahov plug, njegova bajta in sploh vse njegovo gospodarjenje je takšno, kakršno je bilo pred stotinami let. Toda trda šola narave te dežele ga je naučila, da se zna prilagoditi tem prilikam, ki bi se Evropecu zdele neznosne. Kat bi počel civiliziran človek med felahi, ki odraščeni med nimi ne potrošijo čez 3000 Din na leto. Vzlic temu pa felahi laglje izhajajo, kakor priseljenci iz Evrone, ki se z mnogo večjimi dohodki komaj preživljajo.

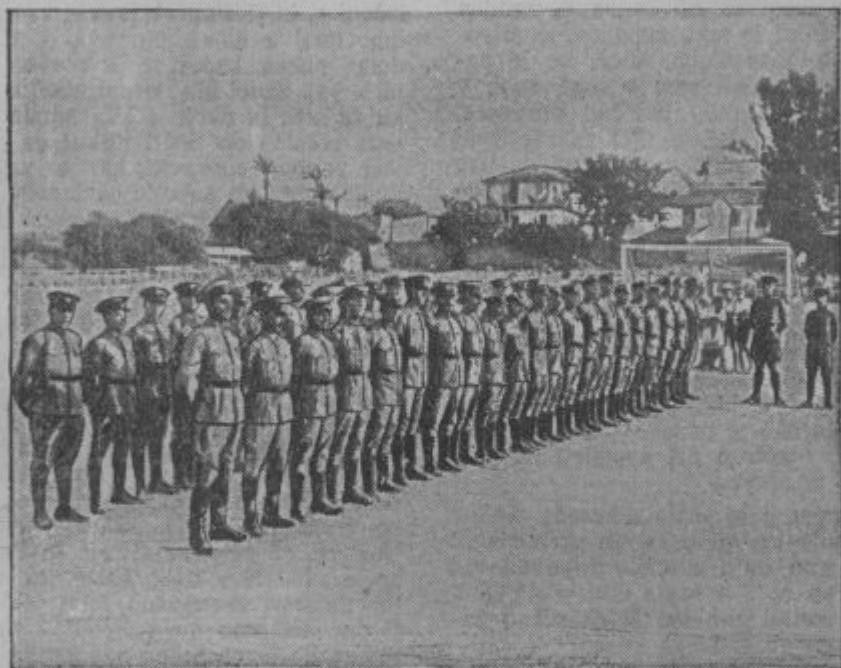
Židovske priseljence čaka v Palestini nebroy težav. Ves svet, ki je še naprodaj ali v najem, je kamenit ali pa močvirnat. Dostojnih potov ni in povsod primanjkuje zdrave pitne vode. Mimo tega pa si priseljenec ne more, kakor felah, postaviti bajte iz prsti in ilovice, ali pa prebivati v hiši, ki si jo je znesel iz kamena. Žene in otroci so premalo odporni, da bi se v žgočem tropičnem solncu ubijali po polju in nazadnje tudi on sam ni, da bi se mogel odreči vsaj nekim skrajnim potrebam in zahtevam evropske kulture, ki jo je prinesel s seboj. Zemlja pa seve njemu ne rodi nič več, kakor felahu. Zlasti ne taka, kakršna je. Pomagalo bi, ako bi jo požlahtnili, toda kie si naj izposodi denar, da ne bi bil v večnem strahu, da mu bodo obresti lepega dne zavile vrat.

Te težave se ne javljajo samo v kolonizaciji Palestíne, marveč povsod v Orientu. V vseh deželah ki so jih po stoletnem zanemarjenju začeli sedaj na novo kultivirati.

Židovski kolonizatorji so se že spočetka zavedali, da je najprej treba odpraviti te glavne nedostatke: osušiti močvirja, uravnati vode, napraviti poto, a zemljo pošteno prekopati in pregnojiti. Prva leta po vojni se je marsikaj tega že naredilo. Velike predele, ki so bili poprej legla malarije, so ko onisti že izpremenili v bogata polja, v cvetoče vrtove in gaje.

Ko so na ta način deželo za silo kultivirali, je bilo še najti primerne kulturne rastline, ki bi v teh krajih najbolje uspevale. Preje so sadili in sejali vse-

pridelovanje oranž tako bogato izplačalo, da je spreten kolonist z izkupičkom ene same žetve lahko z obrestmi vred odplačal kapital, ki ga je bil vložil v svojo oranžno plantažo. O podobni plodonosnosti zemlje se doslej pač ni čulo še od nikoder drugod. N. so redki primeri, da je oranžna plantaža v izmeri 3 ha vrgla posestniku v enem letu domala pol milijona dinarjev čistega dobička. Izračunali so, da so palestinski kolonisti zadnja leta vtaknili v oranžne nasade preko četrtilijarde dinarjev in to zlasti v okolici Jafe, ki se danes vidi

Prva židovska policija na svetu. Vežbanje sionističnih redarjev v palestinskem mestecu Tel Avion

vprek in to eksperimentiranje so kolonisti ne malo kdaj plačali z lakoto. Prva leta po vojni so slednjč poskusili s sajenjem oranžnega grmičevja, kar se je nenavadno dobro obneslo. Mimo tega je baš tedaj tudi cena pomaranč na svetovnem trgu zelo poskočila, kar je marsikateremu kolonistu vrglo lepe denarce. Ti prvi uspehi so učinkovali uprav epidemično. Vsa Palestina se je vrgla na kulturo oranž, ki so zaradi izborne kakovosti hitro našle pot na svetovna tržišča. Izvažajo jih največ iz Jafe, po kateri so palestinske oranže dobile tudi ime. Zadnji dve leti se je

le še kot en sam, neskončno prostran in večno zelen gaj. Spomladi, ko so oranže v cvetu, puhti iz pokrajine težak opojen vonj oranžnih cvetov in veter ga zanaša daleč na odprto morje, ladjam naproti, kot znanilca obljubljenе dežele.

Zdi se, da se bo zanimanje za nekdanji toli oboževano Palestino zopet poživelo. Dvoje dragocenih darov narode so harmonično družijo v tej deželi: solnce in voda, ki s pomočjo pridnih rok lahko pričarata iz zemlje bašno bogastvo in krasoto ki je z njo Palestina že sedaj po kraljevsko obdarjena

Dr. Ivan Lah

Spomin

«Tudi meni se zdi čudna ta zgodba in vendar se je tako zgodilo», je pripovedovala gospodična Alica, ko je nalivala čaj. Sedeli smo v topli sobi, v kotu se je svetilo božično drevesce, pod nami je ležalo tiho razsvetljeno mesto in nad njim z meglami zastrto božično nebo. Poslušali smo njeno povest z zanimanjem, ki ga je zaslužila vsled tako nenavadnega dogodka.

«Tak je bil naš božič pred desetimi leti. Prvi božič v svobodni narodni državi.» In zopet je umolknila, kakor da se je zamislila v vedno še ne razjasnjeno skrivnost tistega večera.

«Morebiti je bilo tako usoleno, ali pa je bil slučaj.» je nadaljevala. «a še danes me pretrese pri spominu na tisti božični pozdrav.»

In zopet ji je zastala beseda, kakor da nerada govori o svojih skrivnostih. Vedeli smo, da ji je težko pripovedovati zgodbo, ki ji je segla tako globoko v srce, vendar smo vsi želeli slišati začetek tistega čudnega konca.

«Leta sedemnaestega sva se vrnili s sestro na svoj dom ob Soči.» je nadaljevala. «Fronta se je bila pomaknila daleč od nas proti Piavi. Težko je bilo prvi čas v napol razbitem trgu, iz katerega je prebivalstvo večinoma pohegnilo. Potem so se vračali tudi drugi. Tako smo preživeli zimo v negotovosti, kajti nihče ni vedel, kaj nas čaka prihodnje pomlad. Ali se bodo zopet zganile vojske in se vrnile na Sočo, ali pride do miru?»

Spomladaj so začele prihajati nove čete. Ljudje so deloma popraviли svoje podrte hiše, navadili so se vojske in vojaštva tako, kakor so bili v miru navajeni potnih ljudi. Takrat je prišel tudi on, mlad častnik s četo vojakov. Nastanil se je v naši hiši in poznalo se je takoj, da ni po poklicu vojak. Bil je

inženjer, ki je stoprav izvršil svoje študije. Imel je doma mater, ki ji je pisal dolga pisma, kadar se je zvečer povrnil z vaj. Sedel je v leseni utici na gričku za hišo in okoli je bila pomlad. Da, tista pomlad ob Soči! Kakor da je hotela priroda popraviti, kar so zagrešili ljudje. Izhojeno polje je ozelenelo, strelski jarki so se zaraščali, razbito drevje je brstelo, kakor da hoče zaceliti rane, ki mu jih je zadalo strelno orožje. Nekaj opojnega je bilo v tem trenutnem miru, ko so se le od daleč oglašali topovi, kadar je potegnil veter z južne strani. Kaj je bilo bolj naravnega, kakor to, da so tudi naša srca oživila. Bila so preplašena od dogodkov zadnjih let in utrujena od neskončnega pričakovanja. Zaželela so si miru, sreče, ljubezni. Bil je mlad in lep in vedel je, da bo treba iti naprej, na prvo linijo in Bog ve, ali se vrne živ... In življenje se je zadelo v tistih časih, ko je kraljevala smrt vsenovsod tako velik božji dar, da smo ga vzljubili s tisočkrat ljubeznijo in ga hoteli napolniti z vsem najlepšim, kar premorejo naša srca. Tako sva nekoč sedela na klopi ob utici in on je sklonil glavo med roke. Pomladanski večer je bil, ptiči so se preplašeno oglašati z dreves in nad zemljo je plavala tja nesem ljubezni, kakor da toži nad razdejanjem, ki so ga povzročili ljudje na lepi zemlji. Čutila sem, kako je sam in nesrečen. Nič vojaškega ni bilo v tem trenutku na njem; človek je bil, dober in lep. Zgrudil se je pred menoj in ni mogel govoriti. Razumela sem njegovo bolešč; mlad je bil in sreče želian da pride jutri morda ukaz in moral bo oditi naprej, tja na tiste vrhove, od koder prihaja grmenje topov, kadar potegne južni veter. In res, v tem trenutku se je začulo votlozateglo bobnenje, vstal je in me prijel za obe roki:

«Aliča ako se srečno vrnem, ali boš te moja.»

«Da.» sem odgovorila, kajti tako sta govorili najini srca od prvega trenutka, ko sva se ugledala. Bila sva srečna; dvoje mladih ljudi, sredi svetovnega viharja, na ozelenem griču, kjer je nekoč kraljevala smrt, tik za onimi temnimi vrhovi, kamor se je odmaknila kakor nalašč, da se je moglo tu najti dvoje iskajočih se src. Sledilo je nekaj onih krasnih dni, ki so prešli kakor sanje presanjane v tihih razgovorih o sreči, o življenju, o bodočnosti, pozabila sva, da je fronta blizu in ločitev tudi. Toda v takih časih človek veruje v čudeže in nama se je zdelo, da mora nastati v nekaj dneh mir ali premirje ali se morbiti zgodi kaj nenadnega, nepričakovanega, vojne bo konec in vse naline sanje bodo uresničene. Tako silna je vera ljubezni. In zdelo se je takrat, da je življenje tako lepo in tako kratko, da bi ga bilo treha živeti s polno dušo in piti iz njega slast in bolest, da bi ne uteklo, da bi ne prešlo...

«Če prej ne, o božiču!» je rekel. «Takrat bo konec. Dovolj je klanja in trpljenja in smrti. V jeseni bo vse končano in potem se vrnemo domov in o božiču bova sedela skupaj v svojem domu.»

Čudno se se mi zdele te besede. Kdo bi v maju mislil na božič! Toda ljubeče srce je kakor pobožen otrok, ki veruje v vse najlepše, kar mu prinesejo šipita-joče sanje. In verovala sem, da bo vse tako: v jeseni se bodo vojske vrnile, mir bo zavladal nad svetom in sreča se ho vrnla v zapuščene domove.

Maj je cvetel okoli nas, ko je prišlo nenadoma, kar sva slutila oba in o čemer nisva nikdar govorila. Odhod. Ločitev. Večer je bil lep, ves v solncu obsijan, ko se je zbirala četa na trgu. Sedela sva v utici in nikjer ni bilo besed, ki bi hile povedale vse one najgloblje misli, ki so se skrivale na dnu srca. Pa saj je sredi teh mračnih misli svetla zvezda onega dalinega svetega večera, ki bo prišel potem, ko se vrne. Tako sva se poslavljala. A čudno, naenkrat ni bilo več one trdne vere, zakrile so jo temne misli in, ko mi je podal roko v slovo, se mi je zdelo, da je njegova roka hladna ko smrt... Zjutraj je zapela trombeta in četa je odšla. Še sem slišala od daleč njene trde korake. In on je odšel z njo proti jugu kakor mnogi ki se niso vrnili.

Prihajale so karte in pisma dan na dan... Bilo je v njih polno lepih mi-

slj in nad, spominov in obljub. Naslov je bil: Feldpost 731. Iz pisem sem razbrala, da je nagorah, odkoder se vidi do naših planin. A naenkrat so pisma izostala in hkrati stavki na kartah so oznanjali, da se je nekaj izpremenilo. Piava... Časopisi so pisali o pripravah za ofenzivo Skozi vas so prihajale nove čete in odhajale na jug.

Tako je prešlo poletje in se je bližala jesen. Sestra se je z otrokoma vrnla v mesto in me povabila s seboj. Našla je stanovanje v stari hiši in je hotela tam počakati do konca vojne. Pisala sem mu, da odhajam od doma in mu poslala naslov sestrinega stanovanja. Potovali smo počasi in se umikali iz krajev, razoranih od težkih voz in topov. Ko sem pomislila nazaj, sem se čudila, da je tam sredi grobov in razvalin mogla vzcveteti ona lepa pomlad ljubezni. Sedaj je bila jesen in vse je kazalo, da se bliža konec. Pripravljalo se je premirje. Nastanili smo se s sestro v dveh sobah ogromne stare hiše, kajti ni bilo ne drv, ne premoga, da bi bil kuril tudi v veliki sobi, iz katere so vodila glavna vrata na hodnik. Zaklenili sva ona dvojna vrata in v kuhinji preživljali dni, polne pričakovanja. Od nje ga je prišlo še nekaj kart iz katerih se ni dalo spoznati, kje se nahaja. Potem je bilo končano. Spominiate se tistih negotovih dni. Misliła sem, da se je izvršila nenadna izprememba in da pridejo zopet pisma, mnogo pisem, kakor se je to zgodilo vselej, kadar so zaostala... Čimdalje bolj se je zagrnjalo obzorje na jugu — bližal se je polom...

«Kje si zdej, moi fant, ki si o pomlad sanjal o srečnem božiču? Kod hodš, da ne pride glas o tebi, in kako se povrneš iz krajev, odkoder prihaja grmenje topov?»

Tako smo preživljali tisto jesen vse do prevrata in po prevratu, dokler se ni povrnil sestrin mož in oznanil da je naša zemlja izgubljena in naš dom v tujih rokah.

Zdelo se mi je, da se je med nami in onimi lužnimi kraji zavalila globoka kalna reka in vmeč ljudje, vozovi, vojske, topovi, ogromen veletok, ki loči dva svetova. Tako sva ostala vsak na drugem bregu. In nikjer ni prehoda. Šum ljudskih množic je nerazločno odmeval iz nemirnega valovanja in dim topov, ki je polnil ozračje, je legal na razdolie, da je zagrnil vsa bojna polja kot temen zastor skozi katerega ni bilo mogoče prodreti na drugo stran. Zamat

so ga sredi tega viharnega prevrata iskale moje oči... In od nikoder ni bilo glasu, ki bi bil oznanjal, kam ga je zanesel vse razdirajoč veletok. Ali domov k materi? ... Ali na ono stran? ... Ali ...

Nastali so tisti megleni pozni dnevi pred božičem. Ujedinjenje, poveličanje, beg naših ljudi, obun žalost, vera v novo državo... Sredi vseh žalostnih in veselih vesti sem čakala glasu iz daljave... Kje je on, da ga ni? Vojne je konec in on se ni vrnil. Božič se bliža in ni njegovega pozdrava...

S težkim srcem sem mislila na božič. Bala sem se ga. Toda vojaki so se še vedno vračali...

Na predvečer praznikov sva odšli s sestro na božični trg. Nakupili sva, kar se je dalo dobiti, in sva se vrnili domov z božičnim drevescem. Postavili sva ga v veliko sobo, kamor niso zahajali otroci, ker je bila vedno zaklenjena. Drugi dan sva venčali drevesce, in, da bi bilo otroško presenečenje tem večje, sva sklenili, da zapreva drevesce med dvojna vrata in pripraviva veliko sobo za goste, ki so bili povabljeni. Bilo je ves dan mnogo dela in bilo mi je ljubo, da sem vsled mnogih opravkov pozabljala nase... Ko je bilo vse gotovo, je sestra odšla in ostala sem sama v veliki sobi. Na zemljo je že padal mrak, tisti svetovečerni mrak, ki oblake človeka s čudovito silo svoje skrivnosti, s tajno radostjo in neizmernim hrepenenjem po sreči, po ljubezni, po domu... Obšli so me spomini in sanje pomladnih dni. Prišel je večer, ki sva sanjala o njem... Kje je sedaj on, dom, sreča, ljubezni?...

Naenkrat se mi je zdelo, da je nekdo zunaj potrkal na vrata. Tih in temotno je bilo v sobi, da me je postalo skoraj strah. Zdelo se mi je, da vidim njegovo podobo pred seboj. Kot da je vstopil v vojaški obleki, bled in suh, z resnim obrazom z mrtvimi očmi... Noge so se mi zašibile, da sem se prijala za mizo. Na njej je stalo pripravljeno božično drevesce. Spomnila sem se, da sva ga hoteli spraviti s sestro med dvojna vrata. Vzela sem drevesce in se bližala vratom, kakor da se bližam nečemu skrivnostnemu. Odkar smo bili tu, jih še nismo odprli. Vrata so zaškrinjala in v svitu nejasne svetlobe, ki je žarela z ulice, so se vsnila iz vrat — bela pisma, kakor da mi jih je vrgla pred noge skrivnostna roka. V strahu sem vzklik-

nila in hotela pobegniti, toda čudna sila me je zadržala na mestu. Pokleknila sem in pogledala. Pred menoj so ležala pisma... Cel kup, kakor da se vsipujejo iz mračnega božičnega večera skozi vrata v sobo. Pobirala sem jih in poljubljala... »Tako si pršel k meni na božič ti moj. To je tvoje božično pozdrav!« Mahoma mi je bilo vse jasno. Pismonoša je meta, skozi špranjo pisma, misleč, da jih stanovalci pobirajo z notranje strani. V vratih pa je bil le star, odprt predal, skozi katerega so padala pisma na tla. In tako se jih je nabralo veliko število, saj so prihajala vsak dan, dokler niso prenehala...

Gospodična Alica je utihnila. Solza se ji je zablestela v očeh in zdelo se je, da je v nji zalesketalo božično drevo, ki se je svetilo iz kota.

»Našla sem jo pri vratih,« je nadaljevala Alica sestra, »sklonjeno nad pismi in vso objokano. Plakali sva obe. Pospravili sva pisma na mizo in postavili drevesce med vrata, kajti otroka sta postajala nestrpna. Bil je to čuden sveti večer — prvi v svobodni domovini...

»In potem?« je vprašal nekdo, da bi slišal konec povesti.

Gospa ga je nemirno pogledala. Iz njenega molka smo razumeli, da je bil to pozdrav mrtveca, ki je prišel, kakor je obljubil in prinesel svoj poslednji dar.

»Bodoči generaciji moramo povedati kaj drugega, kakor pa besedo tradicija.«

Paul Claudel

Davne priče slovanske slave

Turobno obrežje Baltskega morja je v teku stoletij na več mestih podleglo napadom slanelega elementa in kjer so včasih stala cvetoča slovanska mesta in sela. valovi danes nemirno morje večno pojoč nagrobno posem davni slovanski slavj . . . Med najzanimivejšimi kraji, ki sta jih zgodovina in pravljica oteli pozabi, je nedvomno členoviti otok Rujana, največji otok današnje Nemčije, ležeč v Baltskem morju pri znanem mestu Stralsundu, od katerega ga deli le ozek morski preliv.

Da je to stara slovanska zemlja, pričajo krajevna imena na Rujani, ki se skoro izključno končujejo na -witz in -ow, kakor Prosnitz, Granitz, Jarnitz, Zirkow, Swandov in sto in sto drugih. Otok se danes zove Rügen, meri nekoliko manj od 1000 km² in ima kakih 70.000 prebivalcev. Ta zemlja je en sam velik grob slavne preteklosti one slovanske veje, ki ni mogla odoleti besnim germanskim napadom z bližnje kopnine in iz daljne Danske. Rujana je bila središče zadnje velike politične tvorbe, primorske slovanske zveze, ki je nastopila dedščino ljučiške zveze, uničene s padcem glavnega mesta Retre in s porazom Ljutcev, bojevitega plemena baltskih Slovanov. Najvažnejše mesto slovanske Rujane je bila Arkona, slavni sedež vsemogočnega boga Svetovita. Razen Arkone je bila še znamenita Korenica (glej karto!), kjer so ravno v zadnji dobi začeli izkopavati ostanke mesta iz praslovanske dobe.

Korenica je ležala v južnem delu otoka, precej oddaljena od morskega brega, blizu današnjega mesta Garz, in je bila tudi versko središče, dasi daleko ni imela istega pomena ko Arkona. Po virih Saxona Grammatika je bilo v Korenici glavno svetišče posvečeno bogu Rugjevit, čigar hrastov kip s sedmimi obrazi se je nahajal v tem hramu. Za pasom je imel kip sedem mečev, osmega pa je držal v roki. Kakor pripoveduje Saxo Grammaticus je bil Rugjevit bog vojne, tedaj slovanski Mars. Vendar je to božanstvo najbrž istovetno z arkonskim Svetovitom, le da ima krajevno ime in je z imenom tudi dobilo drugi značaj. Poleg tega hrama sta bili v Korenici še svetišči dveh drugih bogov Eđen je bil Porevit, ki je imel pet glav, toda nikakega orožja, drugi

pa je bil Porencij (tako ga imenuje Saksonec) s štirimi glavami, peto obličje pa je imel na prsih, razen tega se je njegova desnica dotikala brade, levica pa čela. Pomena teh dveh gibov saški vir ne izdaja. Porencij je najbrž isto ko Perun. Anonimna Historia Knytdarum, imenovana Knyttingsaga, ki opisuje zgodovino Danske od X. do konca XII. stoletja, navaja kot koreniške bogove s pokvarjenimi imeni R.nvit, Turnpit in Purnvit. Vse tri kipe je zadela ista usoda: Danski knez Valdemar, ki je porušil Arkono, je prodrl tudi do Korenice in požgal tamošnja svetišča.

Letošnje poletje je znani nemški prehistorik Schuchhardt, ki že nekoliko let raziskuje staroslovanske ostaline na ozemlju današnje Nemčije, začel z obširnimi izkopavanjem v Korenici. Pri

tem je imel uspehe, kakršnih se ni sam nadejal. Odkril je namreč temelje vseh treh svetišč v Korenici ter zidane podstavke, kjer so stali kipi bogov, ki so zgoreli pri požaru svetišč. Podrobnosti o izkopinah še nimamo, ker učenjak še ni zaključil raziskovanja in bo šele letošnje zimo sestavil izčrpno poročilo o zanimivem staroslovanskem svetu.

Daleko več nego o Korenici imamo podatkov o Arkoni, ki je ležala na najbolj severnem koncu otoka, na strmih sipini, kakih 40 metrov nad gladino morja. To staro slovansko mesto in središče primorske slovanske zveze,

je bilo zidano v podobi trikotja, kojega dve krajši strani je tvorilo morje, tretja pa je bila zavarovana proti notranjosti otoka z visokim nasipom in globokim jarkom. Po poročilu istega Saxonca je bil nasip visok 50 komolcev. Kakšna mogočna utrdba je bila stara Arkona, je videti iz tega, ker je nasip še dandanašnji visok 8—9, mestoma celo 13 metrov. Na nasipu se je dvigala mogočna lesena konstrukcija, zavarovana z visokim palisadnim plotom. Poleg tega je bil nasip utrjen še z mnogimi stolpi. Glavna utrdba, pod katero je vodil edini vhod v gradišče in mesto samo, je bila posebno močna in okrašena na pročelju z reliefnim kipom Svetovita. Vhod v mesto so zapirala ogromna vrata, ki so jih v času nevarnosti z notranje in zunanje strani visoko zasuli s kamenjem in prstjo.

Na najvišjem delu mesta, skoro na morskem obrežju, je stalo Svetovitovo svetišče, popolnoma ločeno od drugih stavb. Hram sam je imel še posebno krepko ograjo, skozi katero so vodila samo ena vrata na dvorišče. Ograja in vrata, vse je bilo okrašeno z rezbarskimi umotvori, ki so bili pestro poharvani. Najsvetejši del je bil ogromna lesena stavba z rdečo streho. V notranjosti so štiri močni stebri nosili prečne tramove, na katerih je bilo postavljeno ogrodje strehe. Med štirimi stebri so viseli zastori, ki so zakrivali prostor, kjer je stal mogočni in groziti kip Svetovitov.

Soha je bila nadnaravne velikosti s štirimi glavami, od katerih sta dve zrlj naprej, dve pa nazaj, in sicer tako, da je vedno po ena glava gledala na levo in po ena na desno. Na ta način je bog obvladoval s svojim pogledom vse štiri strani sveta. V desni roki je Svetovit držal rog iz različnih kovin, ki so ga vsako pomlad napolnili z vinom in veliki svečenik je prorokoval iz nje o bodoči letini. Leva roka malika je bila uprta v bok. Halja je segala Svetovitu do kolen, a noge so stale naravnost na zemlji, ker je bil podstavek popolnoma zasut. Okoli kipa so bile obešene razne priprave: uzda, sedlo in druga viteška oprema. Zlasti znamenit je bil orjaški meč z umetniško izdelanim držajem in srebrno nožnico. V hramu se je stalno hranil pestri državni prapor, imenovan »stancija«, kakor nam poroča Saxo Grammaticus, ki nam je ohranil vse te zanimive podrobnosti.

V svetišču so se nadalje hranili bogati jarovi, posvečeni Svetovitu. Vsak prebivalec Rujane je letno oddajal po en denar v blagajno svetišča, obenem pa je Svetovitu pripadala tretjina vojne plena v orožju in blagu. V službi boga Svetovita je bilo stalno po 300 jezdecov, ki so ves svoj plen morali odvajati svetišču. Proročišče Svetovito je bilo na daleč znano po svojih prorokbah, ki so jih verniki zopet drago plačali. »In to soho, ki jo je častilo vse Slovanstvo, so tudi sosedni kralji bogato obdarovali iz globokega spoštovanja do bogoslužja,« pristavlja naš Saksonec trpko, opisujoč Arkono v svojem delu »Gesta Danorum«.

Pomorska zveza, čije središče je bila Arkona, je bila naravno zelo neprijetna vsem germanskim sosedom. Kljub pogostim napadom ni bilo mogoče zlomiti sile Rujancev, ki jih bremenski kanonik Adam imenuje »gens fortissima Sclavorum«, t. j. najhrabrejši slovanški rod. Pod knezom Waldemarom pa so se Danci odločili na odločilni napad. Pripluli so z veliko vojsko in oblegli Arkono. Obleganci so se obupno branili, vendar niso odoleli premoči in na Vidov dan l. 1168, je Arkona pala v roke sovražnikom, ki so požgali in opustošili vse mesto s slavnimi svetiščem vred. Takoj nato je pala še Korenica in tako je bila uničena poslednja politična zveza Slovanstva ob Baltskem morju. Ideja zveze pa ni umrla in do namovešega časa nam zgodovina poroča o takih zvezah baltskih pomorskih mest. »Hansa« je bila samo kopija davnih sličnih slovanških zvez. Po porazu Rujancev, ki so jih zmagalci skoro popolnoma iztrebili, je prišlo v deželo krščanstvo in nemška kolonizacija je potužila ta nekdanj slavni slovanški otok. Že l. 1193, je bil ustanovljen samostan v Bergenu in l. 1404, je slovanški jezik na Rujani izgubil popolnoma.

Otok Rujana je dandanes samo ogromno grobišče. Na mestih davnih večjih slovanških naselbin so često kopalni in iskali starin ali skrith zakladov. Šele učenjaku Schuchhardt se je posrečilo, da je tako v Arkoni, kakor v Korenici dosegel znatne uspehe. Njegova preiskavanja so važna zlasti zato, ker je dokazal verodostojnost Saxonca, o katerem se je trdilo, da je morda namenoma pretiraval veličino in mogočnost rujanske države, da bi Dancem pripomogel do tem večje slave,

ko so premagali tako nevarnega sovražnika.

Schuchhardt je dognal, da je Svetovitovo svetišče stalo v starih časih bolj v središču mesta, danes pa stoji na skrajnem robu, ker je morje od tedaj izpodjedlo krednati grič in ga uničilo v globino kakih 70 metrov. Nasip, ki deli mesto od ostalega otoka, je dolg 190 metrov, današnja širina utrdbe same pa znaša le kakih 150 metrov. Kar smatramo danes kot mesto, je bila le glavna utrdba, mesto samo pa se je širilo izven nasipa. Gradišče je vsebovalo državna in javna poslopja, skladšča, svete hrame in podobno. Od vseh stavb

so ohranjeni samo podzidki in nasipi, ker je bilo vse leseno. Drugega stavbnega materiala tamošnja pokrajina ne nudi. Zato na žalost ne bo nikoli mogoče izkopati onih krasnih rezbarij in kipov, ki o njih poročajo stari letopisi.

Izkopine leže na prostem, izpostavljene učinku podnebja in morja, tako da bo v kratkem uničeno vse, kar se je bilo doslej ohranilo. Tudi morje stalno izpodjeda krednati grič in morda ni daleč doba, ko bodo valovi Baltskega morja pogoltili zadnje ostanke Svetovitovega svetišča in izginila bo zadnja priča stare visoke kulture in omike starih Slovanov. Br.

Tekmovanje človeka z živo naravo

Sto let organske kemije

*E. Justin: Friderik Wöhler (lesorez)
roj. 21. jul. 1800, umrl 23. sept. 1882.*

Romantični srednji vek je poleg nešteto drugih avanturistov rodil tudi alkimiste, ki so kanili delati zlato. Nekateri med njimi so se trudili vse življenje, ne da bi dosegli cilja svojih želja. Za njimi so prišli drugi in tako je šlo naprej skozi stoletja. Zlata niso napra-

vili, a mesto tega so odkrili marsikaj drugega; položili so temelj današnji kemiji, ki se je v zadnjih desetletjih tako zelo razvila, da kot malokatera druga veda posega v vsakdanje življenje.

Spočetka je bila kemija samo anorganska, to se pravi, da se je bavila samo s snovmi, ki ne spadajo v področje žive narave. Pozneje pa je dosegla tudi v organsko življenje, v kraljestvo živih bitij in baš letos je preteklo sto let, odkar je uspela prva organska sinteza. Nemški kemik Wöhler, je tedaj s pomočjo kemičnih procesov prvokrat sestavil organsko snov.

Kaj je bilo prav za prav najpomembnejše na celem odkritju? — Nedvomno to, da se je človek za nekaj časa otresel pretiranega oboževanja narave, da je izgubil do nje ono spoštovanje, ki ga je čutil, dokler se mu ni odkrilo, da tudi človek lahko napravi marsikaj onega, o čemer so po starem naziranju smatrali, da je nedosegljivo brez sodelovanja mikrobija, ki mu pravimo življenje.

Da je v seči ljudi in živali neka snov, ki ji pravimo karbamiit, je bilo znano že l. 1799. Toda nobenemu izmed takratnih kemikov ni padlo na um, da bi poskusil pridobivati to snov tudi izven živih organizmov. Šele Wöhler je ubral novo pot ter je živalsko in človeško telo nadomestil z epruvetami kemije. Na prihično enostaven način mu je 1824 uspelo dobiti neko kemično snov v obliki belih kristalov, ki pa jo spočetka ni spo-

znal. Morala so preteči še štiri leta, preden je Wöhler po različnih kemičnih pretvorbah dosegel, da bel kristal, ki so se tako dolgo upirali razkrinkanju, niso nič drugega, kot stari znanec karbamit. Tedaj je l. 1828 objavil poročilo o svojih poskusih in opazovanjih, s pripombo, da je to pot njemu prvemu uspelo sestaviti organsko snov sintetičnim potom.

Wöhler pa je takrat prav za prav prevaral samega sebe, zakaj že štiri leta poprej je sintetično sestavil oksalno kislino. Ali se mu je zdejla sinteza organske snovi iz področja rastlinstva manj važna, kakor sestava snovi, ki izvira od živalskega organizma, je težko presoditi. Vsekakor se Wöhler za sintezo oksalne kisline ni brigal in tudi nikoli ni doumel njenega pomena.

Zaradi tega po pravici smatramo leto 1828, za rojstvo leto organske kemije. Zakaj, neka nova iznajdba, odkritje ali opazovanje, postane zgodovinski mejnik v razvoju neke vede šele tedaj, ko li je človeški duh prodrl do dna in jo popolnoma doumel.

Nu, če je kdo mislil, da bo Wöhlerjevo odkritje na mah pokopalo stare nazore o življenju, se je temeljito prevaral. Še desetletja potem se kemiki niso mogli otresti vere v neko posebno »življensko silo«, ki je bila po njihovem mnenju odločilna v nastajanju, razvijanju in propadanju organskih snovi. Šele nadaljni razvoj organske kemije jih je končno prisilil k temu. Triumfalni izsledki organske kemije so slednjič marali tudi največje dvomljivce prepričati, da »duhovi in sile življenja« ne morejo igrati nobene vloge tam, kjer dobro premišljeni in povsem jasni poskusji učenjakov trgajo kopreno za kopreno z obličja prirode.

Izsledki in odkritja nove znanosti so si tako naglo sledili drugi drugim, da je v nekaj letih človek znal proizvajati že mnoge dragocene snovi, ki mu jih je poprej dajala edino priroda. Celi vrsti industrij je to izpodrelo tla a mesto njih so kar preko noči vznikle nove. Že za Karla Velikega je bila v Evropi zelo razširjena gojitve neke rastline, ki je dajala posebno živo barvilo. Organska kemija je to cvetočo industrijo docela upropastila. Niti originalni domiselek francoskega kralja Louisa Philppa, ki je vpeljal v francoski armadi rdeče hlače, da bi se dvignila poraha rdečega barvila, te stare kulture ni mogel otefi

smrti. Enaka usoda je dohitela ogromno indijsko industrijo modrega barvila indigo, ki ga danes proizvajamo kemičnim potom iz premogovega katrana.

Enak konec, kakor stare industrije barvil, čaka najgorje tudi japonsko industrijo kafe, ki danes se nekam prospava, vzhic temu, da čedaje težje tekmuje z umetno kavo, ki se je izdeluje vedno več in ki je vedno cenejša. Komu bi danes še prislo na um iziskati mandeljevo olje iz zahtavnih mandljev, ko pa ga ame kemija proizvajajo v najčistejši obliki iz neke sestavine navadnega premogovega katrana. Takih primerov bi lahko nasteli se dolgo vrsto. Denimo samo kokain. Tudi tega je moči umetno pridobivati, čeprav to ni v navadi. Kemija namreč pozna surogate, kakor novokain in tutokain, ki nista tako škodljiva, kakor kokain, vzhic temu, da ga celo prekašata v opojnosti, pri čemer pa človeka ne prisilita k suženjskemu uživanju in tedaj ne povzročata nikakšnega »izma«.

Kinin, ki je do nedavno veljal za edino uspešno zdravilo proti malariji in se je zdel nenadomestljiv, je mnogo utrpel na pomembnosti, ko je medicina v Planchinu našla še močnejše zdravilo proti rumeni mrzlici. Če hočemo zaključiti vrsto umetno napravljenih organskih snovi v področju kemije zdravil, se ne moremo ogniti vitaminu proti rahitisu. Ta vitamin je že precej izpodrinil častitljivo ribje olje. Vitamin upravičeno prištevajo med največje triumfe znanosti in bi ga smeli prištevati mednje tudi v primeru, da ne bi bil istočasno tudi najboljšo sredstvo proti tej moderni bolezni.

Kakor barvila in zdravila, tako je človek nekad dobival tudi dišave neposredno od prirode. Tudi tukaj je organska kemija povzročila velikanski preobrat. Vzemimo za primer vanilin, ki se po navadi pridobiva z trohnečega stročja vanilije, ali pa kumarin, ki daje znani dišeči perli (Waldmeister), ki jo kadilci mešajo med tobak, tako nenavadno prijeten vonj. Denimo dalje ionon, blago dehtečo eterično snov, ki jo izpuštevajo violice ali pa že omenjeno mandeljevo olje. Vzemimo še katero drugo izmed tisoč umetnih dišav, ki do prevare na'anko posnemaajo vse vonjave, ki so bile poprej znane samo iz kraljestva cvetlic. Vse te dišave se sedaj izdelujejo v kemičnih laboratorijih.

Povsod opažamo težnjo, da bi se s kemijo osvobodili neposredne zavisnosti od prirode, da bi se osvobodili od žetev, ki so nezanesljive in ki zaradi tega s trdo roko posegajo v cene teh snovi, ki jih pri sedanjih stopnji civilizacije ne moremo več pogrešati. Moderna industrija se hoče za vsako ceno otresti jarma prirode.

Ta težnja po neodvisnosti je ustvarila že velikanske industrije. Za petrolej se bore mogočni koncerni starega in novega sveta. Zanj se bijejo borbe do izkrvavitve. Kemija tega seve ni mogla trpeti. Našla je pot, kako proizvajati umetni petrolej iz premoga, ki ga je več ali manj najti povsod. In danes že rasto iz tal prve tvornice za proizvajanje umetnega petroleja, ki bodo v nekaj letih morda že osvobodile marsikatero državo gospodarskega suženjstva. Ali bi moderna industrija špirta mogla trpeti, da bi bila produkcija odvisna od slabe letine krompirja? Gotovo ne, pa zakaj tudi, če se pa da izdelovati špirit tudi iz karbida.

Prastara ogljarska obrt je poleg oglja producirala še očetno kislino in metilov alkohol. Ampak les je dragocen in je pametnejše, da se iz njega izdeluje papir in druge finejše snovi, zakaj očetna kislina se tudi lahko dela iz karbida, a metilov alkohol iz ogljikovega dioksida, ki ga je povsod na pretek. Vzemimo nadalje kavčuk, ki je predmet špekulacije raznih modernih denarnih mogotcev. Tudi kavčuk se da producirati umetnim potom v tovarnah, čeprav produkcija v marsičem še ni dovolj popolna. Med vojno je bil umetni kavčuk nenavadno dobrodošel surrogat. Danes pa so prilike takšne, da je prirodni kavčuk še vedno cenejši od umetnega.

Mimo kavčuka je še polno drugih organskih snovi, ki se že dajo pridobivati umetnim potom, ki so pa predrage, da bi mogle tekmovati s prirodnimi. Citronine kisline pač ni moči proizvajati enostavneje in ceneje, kot neposredno iz citroninega soka. Prav tako prepustimo narodi tudi pridelovanje vimskega kamna, da ne govorimo o naših živalih: maščobi, ogljikovodikih in beljakovinah. Res je uspelo maščobe sestaviti kemičnim potom in celo sintetični sladkor so baje že naredili v kemičnih laboratorijih. Tudi beljakovine nam za genialnih poskusov Emija Fi-

scherja niso več knjiga s sedmerimi pečati. Ali neznatne množine teh dragocenih hranilnih sestavin, ki jih je uspelo napraviti v laboratorijskih epruvetah, so več tisočkrat dražje od onih, ki nam jih nudi priroda. Upanje, da bi kemikom kdaj uspelo proizvajati hranila ceneje, kakor nam jih dajejo živali in rastline, je za sedaj še zelo majhno.

Če si tedaj, na podlagi opisanih dognanj predočimo razvoj organske kemije v teku enega stoletja, se nam nehote vsili vprašanje, če nemara ne bo prišlo kmalu do nekega zastoja, do neke meje, preko katere se priroda več ne bo pustila posnemati. Še dolgo ne: zakaj človek-znanstvenik se loteva problemov z vedno bolj izdatnimi in finimi pripomočki s čedalje ostrejšim razumom rešuje prirodne zagonetke, a že dobljene rezultate nenehoma poenostavlja.

Kar se tiče končnih ciljev organske kemije, bi dejali, da smo v marsičem ravno tako daleč, kakor na primer v letanju po zraku. Letanje po zraku je prav za prav že rešen problem. Toda če primerjamo težka, okorna in ropotava letala z breztežnim gracioznim letom ptic, tedaj občutimo, da je tu vmes prepad. Prav tak prepad na zija tudi med zamotanimi, trušča polnimi napravami moderne kemijske tovarne in med snujočimi, največkrat mikroskopično majhnimi saboratoriji rastlin in živali. Tega prepada najhbrže nikoli ne bo moči premostiti. S narodo se človek pač lahko kosa, prekositi pa je ne more nikoli.

»Zakaj ima Evropa še vedno močne armade? Ne zaradi vojaške propagande, temveč iz bojazni pred možnostjo nove vojne in novega napada. Dokler ne izgine ta bojazen, ki je v Franciji in Nemčiji doma v sleherni koči in ki jo najdemo tudi po drugih državah, tako dolgo bodo vsi razorožitveni načrti brezuspešni.«

»Lahko se je navdušiti za velike ideje in sijajne ideje, toda težko je v vsakdanjem življenjskem boju, polnem novih problemov, imeti vedno pred seboj visoki smoter in verovati v končno zmago dobrega.«

Sir Austen Chamberlain

Pisava in otrok*

Ime Rafaela Schermanna je naši javnosti znano že iz dnevnega časopisa, čeprav morda bolj z recimo senzacionalne kakor pa z resne znanstvene plati. S te strani je vobče dokaj težko, če ne nemogoče, priti dunajškemu grafologu do živega, preveč, skoro bi smeli reči, natanjavni so njegovi uspehi, da ti jih mogli poudariti ostro zadržanim normam današnje znanosti. Zato se tudi ne numeravamo spuščati v teoretiziranje in globokoumno razpravljanje o načinu in sredstvih, ki služijo Schermannovi grafologiji ali botje, psihografologiji. Dajmo rajši besedo Schermannu samemu!

Knjiga »Pisava ne laže« je pravkar izšla in je razdeljena na sedem markantnih poglavij: 1. Grafologija in psihografologija. 2. Prvi početki. 3. Pisava in zločin. 4. Pisava in človek. 5. Pisava in poklic. 6. Rekonstrukcija in psihični transferi. 7. Epilog. Za današnjo številko smo privedli iz nje velezanimiv in v marsikakem pogledu nad vse poučen odlomek iz poglavja »Pisava in človek«.

Uredništvo.

»Kdor se zaveda mejá našega današnjega spoznanja, bo razumel, da moram naglasiti z vsem povdarkom: Ne pričakujte od mene učbenika o psihografologiji! Mnogo bi dal za to, ako bi ga mogel napisati in v njem pojasniti stvari, ki veljajo danes še za neraziskane. Nazvali so me grafologa in to sem toliko, ker mi je pisava podlaga za razlago. Toda moje delovanje ni zgolj delovanje znanstvenega grafologa. Tega, kar mi odkriva pisava, ne najdem z več ali manj ostroumno analizo. Včasih, kadar se mi pojavi vprašanje, kako sem prav za prav našel to ali ono, se mi zazdi, da mi je prišlo razodetje iz oblike kake črke, iz kakega zavoja, iz načina pisave. Nekateri so o tem izrekli svoje dvome in morda imajo prav. Dejstvo je, da se mi s pisavo pojavi slika in s sliko pisava. Teh skrivnostnih pojavov si ne vem razložiti, a kjerkoli jih skušam pojasniti, gre pri tem zgolj za poskus razlage onega notranjega procesa, ki me je privedel do spoznanja.« (Rafael Schermann, uvod v knjigo »Die Schrift lügt nicht«.)

»Schermann appears to have a sixth sense, a sense of intuition developed to a state the rest of the world will not reach for a thousand years — Zdi se, da ima Schermann neki šesti čut, čut intuicije, ki je razvit do take stopnje, da je ostali svet v tisoč letih ne bo dosegel.« (Izjava ameriškega nevrologa dr. Cramptona v listu »New York Times« 10. novembra 1923.)

★

Ker v doglednem času še ni računati s tem, da bi vse bolj napredujoča mehanizacija sveta ukinila pouk pisanja in uvedla že pri šestletnem otroku učenje

pisalnega stroja ali celo stenografije, tvori do-edanja metoda še vedno vreden mejnik v življenju otroka, ki naj bo vzgojen za občevanje s svojim bližnjim. Predaleč bi me vedlo, če bi hotel podati zgodovino razvoja pisave. Dejstvo je, da se vsako stoletje, ali bolje, vsaka velika kulturna doba odraža v fiziognomiji pisave. Če orskamo v starih fotografskih albumih ali v porumelnih rodovnikih, opazamo neko skladje v izrazu slike in pisav 19. stoletja in slično skladje očitujejo na primer fiziognomije in slike 18. stoletja. Seveda pa je to v neki meri v zvezi z metodo poučevanja pisave. Dokler je otroška pisava uklenjena med dve vrsti, ji grafolog ne more kaj blizu; če pa dobiš v roke korektno napisano otroško pismo in pod njim naglo načechkane vrstice, ali pa kako otroško risbo s primernimi obrobnimi opazkami, zaznaš mahoma jasno sliko malega moža: zgodnja nagtjenja, nadarjenost, slabosti in slabe navade se očitujejo prav tako kakor fizična in psihična konstitucija, katerih proučevanje je v tej nežni starosti neprecenljive važnosti. Tako je moči iz pisave doznati nenadne izdremembe in starši bi storili prav, ako bi o početku novega šolskega leta pregledali zvezke prejšnjega leta. Tako bi morda našli, da je otrok nervozen, in bi smatrali za svojo dolžnost, da doženejo, ali je tej nervoznosti iskal vzroka v telesni šibkosti ali v duševni preobremenitvi. Opazili bodo, da so končne črke v otroški pisavi navadno velike. Kadar pa postane otrok trmast, začne iznenada te

* Iz knjige »Die Schrift lügt nicht. Erlebnisse von Rafael Schermann«, Brückenverlag, Berlin 1929. — Knjiga se dobi v Tiskovni zadrugi.

črke oblikovati manjše — dokaz za samostojnost, ki se je začela v njem razvijati.

Otroci pasivnejše narave imajo enakomeren ductus in se ravnaajo natančno po solski predlogi. Tudi privatno pišejo korektno in strogo kaligratsko. Večini učencev pa je lep opisje pravcata muka. Njihova volja se le nerada uklanja disciplini: črke morajo eksercirati med vrstami nalik vojakom Šele tedaj, kadar začno pisati samo na eni vrsti, se jame pisava oblikovati individualno.

Kjer gre za razkritje nevarnih nagznenj in slabih navad, ki jih je moči pravočasno zatreti ali odvrniti drugam, služi grafologija zelo dobro. Seveda se iz okornih potez javljajo posebnosti otroške duše le v velikih obrisih. Toda še preden se je šolarček priučil posameznih črk, se iz posameznih potez že lahko sklepa na njegov temperament. Petovalno so mi bile slične čečkarije predložene v presojo in skoro vselej sem nekaj našel v njih in postregel s primernimi nasveti.

let, se jecljanja sramuje in bi ga rad zakril. Ker je energičen, se mu včasih posreči, enako kakor se mu včasih posreči v pisanju. V drugi vrsti so spoji med črkami že tako dobro zakriti, da jih vobče ni opaziti, v tretji vrsti pa je energija že spet ponehala (Zähnen).

Če bi starši in učitelji večče presojali pisavo šolarčkov, bi pogosto lahko preprečili tragedije in rešili marsikako dragoceno človeško življenje. Tragični primeri, ki so se primerili v zadnjih letih, so dovolj jasno dokazali, kako malo razumevanja kažejo pogosto roditelji napram svoji lastni deci.

Za dokaz naj navedem posebno značilen primer, pri katerem sem sam sodeloval. V neki družbi sem videl desetletno gostiteljstvo hčerko, zelo in nežno stvoreno. Po večerji mi je njena mati pokazala enega hčerkinih šolskih zvezkov — pisava me je pre-unila. Da bi se preveril, ali se ne motim, sem prosil dete, naj mi kaj napiše. Napisala mi je stavek: »Stara sem deset let« — videl

*ziiflan, ziifnan, yawifnan,
kiifl, kiifn, wiiflan. Mit
dan ziifnan kiifnan wiiflan*

PISAVA JECLJAVCA.

Nekoč je prišel k meni oče, ki se mu je videlo, da ga muči težka skrb. Prinesel mi je dva iz šolskega zvezka iztrgana lista ter mi ju brez besede predložil. Rekel sem mu:

»Ta deček ni več otrok, nego je že mladenič velik in močno razvit. Lep je kakor podoba, občutljiv čez mero, črte njegovega obraza so skoro ženske. Toda otrok ima napako v govoru, zaradi česar je zaostal.«

Le opazujte besedi »zählen« in gähnen« v prvi vrsti in ne bo vam ušlo, da je spornica med posameznimi črkami pretrgana. Kadar otrok govori in se mu nenadoma začakne bi rad besedo naglo spet zlepil in ravno tako lepi raztrgano besedo v pisavi. Ker je fant dokaj velik napram svojim sovrstnikom in vrhu vsega inteligenčen preko svojih

sem dovolj. To ni bila pisava desetletne punčke, stavek, ki sem ga čital, je napisala tridesetletna žena. Moral sem roditeljema odpreti oči, zakaj izkazalo se je, da nista niti slutila, da je dekletce že doživelo ljubavno avanturo. Poizvedovanja so mi dala prav: deklico je bil na počitnicah zapeljal neki petnajstleten fant.

Ob drugi priliki so mi pokazali pisavo otroka, o kateri sem nodal približno tole sodbo: Nenavadno nadarjen deček, duševno zelo razvit. Nebrzdan temperament, njegova pot vede nizdol življenje si bo sam končal. Na vseobče presenečenje je oseba, ki mi je izročila pisavo v analiziranje, izjavila, da so dečka našli v gozdu obešenega.

Zelo čuden je pričujoči primer. V oktobru 1927 se je pri meni oglasila ne-

ka dama in mi predložila popisan kos papirja.

Jedva sem preletel pisanje, ko sem začutil, da se je zgodilo nekaj strašnega. Ali naj z damo odkrito govorim? Koliko nesreč se je že zgodilo zaradi preveč brezobzirno povevane resnice! Hoteč doznati, ali smem z gospo odkrito govoriti, sem jo zaprosil za nekaj vrstic. Njena pisava mi je razodela zdravo srce in železno voljo, žensko zlatega srca, ki duševno trpi, ker si dela neutemeljene očitke, žensko, ki išče resnico in ki ne bo prej dosegla miru, dokler je ne bo našla. Ko sem to doznal, nisem več pomišljal »Pričujoča pisava,« sem rekel, »je pisava prezgodaj zrelega mladeniča sedemnajstih do osemnajstih let. Slaba tovarišija je razvila nenaravne nagone, ki so v njem koreninili njegovo erotično življenje je zašlo na stranska pota. Najbrže je zvedel od ljudi, ki je z njimi občeval, ali pa je čital v knjigah, da prevzame obeshence v trenutku strangulacije neko posebno sladostrastje Bolna želja, da bi to doživel na lastnem telesu, ga je dočela premogla. Razen tega vidim v pisavi sliko človeka, ki ima neprestano v mislih oster inštrument in vrv.«

načilna zanka v podpisu

Da se popolnoma preverim, sem prosil še za mladeničev podpis. Upal sem v njem najti kako zanko. Slutnja me ni varala. — Na sliki se pri končni črki podpisa jasno razloči nekako zavozlana zanka.

»Če bo njegovo stalno strémiljenje kdaj iztaknilo primerno priliko, bo vpriporil pravo avtostrangulacijo — obesil se bo, ali povdarjam, ne z namenom, vzeti si življenje. Toda pisava mi odkriva še več. V njej čisto jasno vidim nepravilne in divje utripe bolnega in

razdraženega srca. Kadar bo prišlo tako daveč, da bo markiral nameravano avtostrangulacijo, je zelo verjetno, da mu bo srce zaradi umelno stopnjevanega razburjenja odpovedalo.«

Tu me je dama prekinila: »Tako, natančno tako se je zgodilo! Nekega večera sva prišla z možem kasno domov in ko sva stopila v predsobje, sva našla fanta obešenega. Srajco je imel razrezano, na tleh so ležale velike ostro nabrušene škarje, pod nogami pa prevrnjena pručica.«

Moje pojasnilo, da ni šlo za samomor, nego zgolj za nesrečno naključje (kakor sem pozneje zvedel, je enako izjavil tudi eden naših najodličnejših psihopatologov) je nesrečna roditelja osvobodilo očitkov in jima vrnilo duševni mir.

Naslednja tragedija, ki se je odigrala v avstrijski gorski vasi, nazorno ilustrira nevarnosti ki so jim podvrženi otroci zaradi preobloženosti z delom. Dečkov učitelj, dobrosrčen mladinski vzgojitelj, ki ga je dogodek posebno pretresel, mi je poslal nekaj vzorcev pisave otroka, ki je bil na glasu marljivega učenca in ubogljivega sinu. Prvi vzorec je zvirjal iz lepopisnice, enajst dni pred samomorom drugi iz šolske naloge, sedem ur pred usodnim korakom. Vzorec iz lepopisnice mi je razodeval nadpovprečnega otroka, ki je v šoli pazljiv in ubogljiv, ali neprestano truden. Deček si je moral pri sedenju vedno podpirati glavo in tudi noge je moral držati kar nenavadno, ker si sicer ni moči razlagati njegove velike utrujenosti. Deček je hrepenel po tem, da bi kdaj kaj postal, in je zelo trpel od svoje okolice, ki je v njem zaplodila misel, da je za zmerom obsojen v trpke nižine življenja. Njegov notranji nemir se razločno javlja v bolešno zategnjenih potezah. Zlasti te moje pozornost vzbudilo drhtenje v pisavi. Težka melanholija ga je bila prevzela, v kateri ni vedel, kaj počenja. Nedostajalo mu je ljubezni in sočutja in da ga je kdorkoli vprašal: »Zakaj si tako otožen?« — bi si najbrže ne bil vzel življenja. Tako pa je fant živel v nemirni resignaciji in je tiho odšel iz življenja.

Učitelj mi je potrdil vse gornje navedbe, ki so ga napotile k nadaljnemu poizvedovanju in mi je odpiral:

»Čudim se, da ste mi mojega nesrečnega učenca tako točno naslikali. Zlasti

me je presenetilo, ko sem našel v vaši karakteristiki nekatere črtnice, ki jih do danes nisem niti slutil. Zdaj, ko sem doznal nekatera dejstva, pri katerih so se mi skoro bi rekeli, začeli ježiti lasje, sodim, da je bil glavni vzrok njegovega nesrečnega koraka preobremenitev z delom. Več ljudi, na katerih verodostojnost se smem zanesti, mi je namreč izjavilo, da je moral deček v jeseni sam orati in vlačiti. Kdor pozna naše trde njive in polja, bo priznal, da je bilo uprav zločinsko, naprtiti slabotnemu dečku tako delo na ramena ...»

Črka i v originalni velikosti in v desetkratni povečavi

Naj omenim naposled še tragično usodo mladega človeka, ki me je globoko presunila.

Med stotinami pisav, ki so mi jih nekoč dali na Dunaju v presojo, je vzbudila mojo pozornost pisava nekega zelo nadarjenega dečka. Ko me je mati prišla vprašati o moji sodbi, si nisem mogel kaj, da ne bi navdušeno govoril o njenem sinu čigar razvojnica krivulja je kazala strmo navzgor. Po svojih šolskih uspehih je bil stalno nad sovrstniki, ali presegal jih je tako da me je bilo skrb zanj. Bati se je, sem dejal materi, da se bo iel ogibati sovrstnikov, kar bi utegnilo postati opasno njegovemu duševnemu življenju. Zatorej sem materi nujno svetoval, naj dečka privadi na kako manualno delo, da s tem nekoliko zavre njegov prenagli

duševni razvoj. Če tega ne ukrene, da bo kmalu začel študirati filozofska dela in iskati vzroka vseh stvari. Če razmišljanje bi ga tudi nagnilo k temu, da bi začel študirati o svojem lastnem poreklu, in spoznanje, ki bi ga doživel, bi njegovo depresijo še poglobilo, da, utegnilo bi celo priti do katastrofe. Devetletni deček je bil duševno razvit kakor zrel mož. Ta prevelika zrelost, ki bi se v naslednjih letih še stopnjevala, ne bo vzdržala z zmožnostjo spoznavanja življenja. Iznenada se mu utegne zagnusiti življenje in v vsem kar bo mislil ali napisal, bo globoka tragika, ki ji utegne naposled podleči. — Napram učiteljem sem dal izraza bojazni, da mati ne bo imela moči, obdržati živahnega in izredno plodovitega, a obenem nenavadno nemirnega duha na pravi poti.

Čez kakih deset let sem prejel pismo obupane matere: njen sin se je bil za devetnajsti rojstni dan ustrelil. Prosil sem mater, naj pride k meni. Tako se je bila postarala, tako strta je bila, da sem jo jedva spoznal. Njena pisava mi je razodela, da si je hotela vzeti življenje. Pripovedovala mi je o sinu. Njegova nadarjenost je vzbujala najlepše nade: že s trinajstimi in štirinajstimi leti je zlagal globokoumne melanholične pesmi in ko je odšel iz življenja, je imel za seboj že pomembna dela. Mati je bila sicer upoštevala moj nasvet, toda fant je bil močnejši od nje. Le s težavo sem ji izbil iz glave misel na samomor. Slutil sem, da ne za dolgo — danes tudi matere ni več med živimi.

Vedno in vedno čitamo v listih o mladih ljudeh, ki iznenada ostavijo svoje roditelje in se po tedne in mesece ne oglase. Toda v takih primerih ni vselej utemeljena bojazen, da si namerava sin ali hči vzeti življenje. Najzanesljivejše oporišče je tedaj pisava: če razodeva trdno in žilavo voljo za življenje, tedaj smejo biti starši preverjeni, da si iznebljeni sin skoro gotovo ne bo storil ničesar žalega.

.....

»Svet potrebuje stabilnosti, kajti brez te ne more biti varnosti. Dokler pa ni varnosti in zaupanja med narodi, tako dolgo bo pojm miru samo predmet domišljije.«

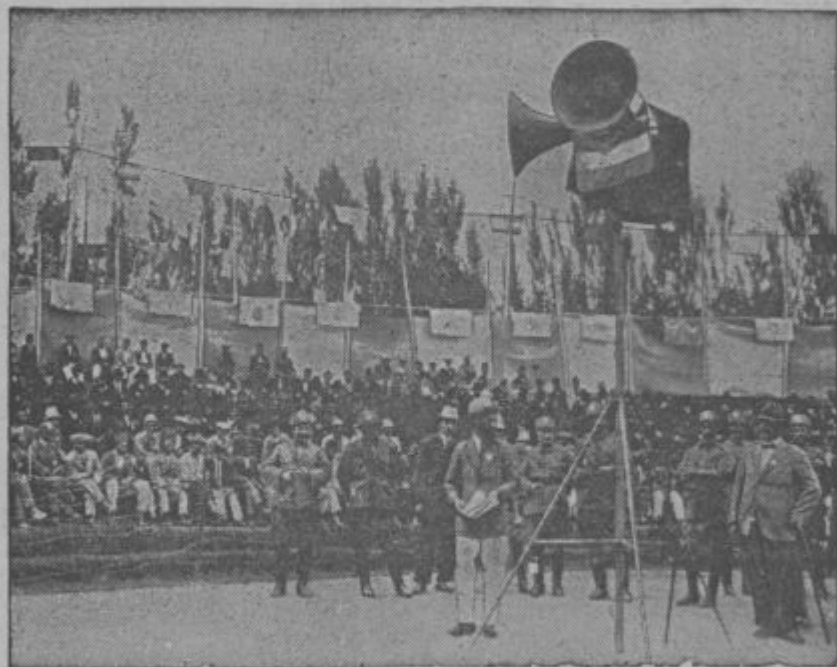
Sir Austen Chamberlain

Najnovejša „evropska država“ v Aziji

Afganistan je azijska monarhija. Leži v severnovzhodnem Iranu, meji na Perzijo in meri po razsežnosti 731 štirjaških kilometrov. Dežela je bila dolgo pod angleškim pokroviteljstvom, potem je lavirala med Rusijo in Anglijo, dokler ni ta priznala afganistanske neodvisnosti s posebno pogodbo, ki se je sklenila 22. novembra 1921. Sedanji vladar Aman Ullah, roj. l. 1892., je velik prijatelj napredka in je letos prepotoval Evropo, da bi lahko posredoval Afganistancem zapadno civilizacijo. Po zadnjih poročilih so kraljeve reforme zadele na trdovraten odpor konservativnih ortodoksnih gorskih plemen, ki jih je nahujkala (mohamedanska) duhovščina iz bojazni, da bo z modernizacijo države izgubila svoj vsestranski vpliv na javno življenje. Tu prinašamo odlomke iz dnevnika, ki ga je napisal udeleženec filmske ekspedicije.

Ko smo drveli po cestah, se je šofer nenadoma obrnil k nam in vzkliknil: »Kabul kalan, Kabul bisnar kalan!« — kar pomeni: »Kabul je velik, zelo velik!« Ni ga bilo med nami, ki bi ver-

Skozi drevesa so se risala poslopja s kupolami in kamnitimi zidovi, pred nami pa se je širila pravicata električno razsvetljena ulica. Vrstile so se dvonadstropne hiše, trgovine z izložbami,

Proslava afganistanskega narodnega praznika: Zvočnik, ki ga je prinesel iz Evrope kralj Aman Ullah, pojačuje slavnostne govore

Jel tem besedam; kajti videli smo že Mazar, Taš Kurgan in Gajbak Kabul bo, smo si dejali, nekaj sličnega. Značiti nekoliko večji, živahnejši. Ko smo prišli v prestolnico, pa smo videli, da smo se motili. Kabul je zares mesto, in sicer največje mesto v Orijentu.

Peljali smo se skozi predmestne ulice in smo se ustavili sredi širokega drevoreda, ki ga tvorijo grški orehi.

prodajalne s sadjem in pijačami. Ker smo bili v planinah skoro podivjali, smo bili vsi prašni in umazani ter kosmati. Tako nas je Kabul še bolj iznenadil in iznenadeni smo ponavljali:

»Kabul kalan!«

Zjutraj nas je na vse zgodaj zbudil iz spanja žvižg sirene. Kmalu so zajekali tudi stroji. Odprli smo okna in na uho nam je udarilo škripanje »bogov«,

angleških ekvipaž na dve kolesi. A odmevaje so tudi hupe avtomobilov in čulo se je vrvenje množic, ki so se sprehajale po ulicah. Na razpotju sem videl kabulskega stražnika. Z živo gestikulacijo je usmerjal promet. »Hodite na levo!« se bere po francosko na tablicah, ki stojijo na začetku in koncu ulic. Teh napisov res da nihče ne razume, ampak vendar se vsi ravnaajo po policistu, ki maha s svojo čarobno palčko. Pokorijo se ji pešci, »togi« in druga vozila.

Kabulska ulica je polna kontrastov. Na njej vidiš male forde in tovrne av-

ali plave mumije. Z glavnih ulic se, če le gre, umaknejo na stranska, samotna pota. Zgodi se pa, da naletiš pogosto tudi na moderno Afganistanko. Po navadi je iz višjih krogov, žena uradnika, oficirja ali trgovca. Te ženske nosijo pisano obleko, do kolen segajoča krila, na glavi pa moderna pokrivala. Mesto koprene jim zakriva obraz siva ali bela tančica. Drži jo edinole »javno mnenje«, drugače bi že davno izginila. Na sploh se vodi boj za emancipacijo afganistanske ženske že več let. Na čelu tega pokreta stoji sam padišah, ki pritiska na to, da bi v Kabulu prospe-

Prelaz čez afganistansko obmejno gorovje. Ob lepem vremenu je prehod s karavanami lahek, v dežju in snegu pa je prehod nemogoč.

tomobile, ki se včasih zapleto med karavano kamel in oslov, ki se vlečejo v dolgi procesiji. Sveže prepleškani »bogi« težko lavirajo med težkimi vozmi, ki jih vlečejo sivi voli. Na ljudeh pa vidiš zdaj evropske obleke in klobuke, zdaj zopet polnaga telesa. Vsi korakajo v hitrem tempu.

Največjo pozornost vzbujajo ženske. Večinoma so povite od glave do pete. Po ulicah se kretajo kakor sive, črne

vala prva ženska gimnazija. Najhujši njegovi nasprotniki so svečeniki, ki zahtevajo, da se šola ukine. Kljub temu pa srečaš vsak dan na ulici dekletca v črni uniformi. To so gimnazistke z lakastimi čevlji in belimi ruticami na obrazu.

★

Pred desetimi leti ni bilo v Kabulu skoro nobenega Evropeca. In še več!

Celo angleškega kralja je v tej deželi zastopali induski muslimani. Po osvoboditvi od angleškega pokroviteljstva in po proglašitvi afganistanske neodvisnosti pa se je marsikaj izpremenilo, in zdaj je v Afganistanu vsako leto več Evropecev. V deželi srečujemo sovjetske, francoske in angleške, nemške in drugih dežel, diplomatske misije, inženjerje, tehnike, učitelje. Najhitreje narasčata nemška in sovjetska kolonija. Evropeci se počutijo v afganistanskih hišah prav dooro. Prej je bilo drugače. Evropec na nikamor napravil koraka sam, šel je po mestu samo v spremstvu vojaka. Angleži še danes prakticirajo po temu zgledu. Pa nekaj desetih svojih državljanov so sezidali pravcato utrdbo in še so to kolonijo obdali z visokim zidom.

Središče Kabula oživi popoldne ob štirih, ko se vsujejo dijaki iz šole. Ulice se napolnijo. Povsod mrgoli pešcev, »bogov«, starinskih voz in avtomaksijev. Tudi trgovine zadobe živahniješe lice. Trgovine pa so nekakšne vrste univerzalne skladišča, kjer lahko dobiš vse, tisto, kar ti je potrebno in česar ne potrebuješ. Bogve, če so trgovci sami vedeli, kaj kupujejo, ko so nabavljali blago! Angleškega blaga je malo. Več je nemških, francoskih in japonskih izdelkov. Da, pojavile so se celo restavracije, kavarne z neokusnimi podohami na stenah in francoski brivci, ki pa tako počasi strižejo, da postaneš nervozen od njihove flegme. Ampak povsod se vidi splošna težnja po evropeizaciji. Seveda gre stvar polagoma od rok. In to ni čudno, če se pomisli, da se je začel Kabul reformirati sto-
prav pred dvema letoma.

★

Najeli smo »bogi« in odhrdrali v predmestje. Čez nekaj minut se je evropska civilizacija izgubila. Izginile so trgovine s poniklanimi in ozlačenimi predmeti, ceneno nemško blago za vzhod. »Bogi« nas je zapeljal v neskončne s platni pokrite bazarje. Tu je doma čisto drugo življenje, a tudi drugi vzduh se širi naokoli. Na preproгах posedajo leni trgovci in se pomenkujejo s kupci. Nepregledne so vrste helih, črnih in rdečih turbanov. Na koncu vsake verige kupcev pa sedi slaščičar pred svetlo srebrno posodo. Z večšimi gibi naklada na krožnike sladko kavo, katero meša s peno, belo kakor

sneg. Krog njega se zbirajo gladni kmetje in trbovci, ki so prišli od daleč z gor v prestolnico. Pod mnogimi trgovinami so delavnice v klelnih prostorih. Tam delajo obrtniki, ki skušajo postreči naročilom kar mogoče hitro. Od teh delavnic se širijo cele ulice trgovin z domačimi izdelki. Vidiš tkalce in barvarje, ki delajo vsak po svoje in nenahoma prekladajo srednjeveško manufakturo.

Težko je opisati z besedami vzduh in smrad kabulskega bazarja. Hrup je tolikšen, da ti hoče razpočiti glava od njega. Nekaj kislega, grenkega in ostrega leži v zraku. In vse to se meša z indijskimi začimbami. Ko smo se ločili od tega predela in nas je »bogi« zopet zanesel na zrak, se nam je zdelo, da smo prišli v čisto drug svet.

Industrija v Kabulu je šele v povojih. Veliki tvornici pravijo Kabulci »mašinhane«. Tam se predelujejo vse mogoče reči. Popravljajo se avtomobili, tiskajo se tiskovine, tko se preproge. Vsako jutro stopa skozi vrata v tovarno nešteto delavcev, ki jim pokriva glavo nekakšna čelada s perjanico. Delavci so seveda umazani, kakor povsod na svetu. Okrog tvornice teče prva afganistanska železnica, ki vozi štirikrat na dan male vagone. Zaenkrat služi samo za prevažanje delavcev, ki prihajajo na delo in odhajajo domov.

Nekaj kilometrov daleč od Kabula se zida novo mesto, bodoča prestolnica Afganistana. To bo mesto Dar Ul Aman. Na nizkem griču stoji že danes ogromno petnadstropno poslopje, palača predsedništva vlade. Stavba se divno sklada z okolico kamnite doline in gorskim ozadiem. Od te palače gredo ceste na vse strani kakor solnčni žarki. Taka cesta drži tudi naravnost v Kabul. Že danes stoji ob njej krasne dvonadstropne hišice, lične vile, ki napravljajo vtis, kakor da so jih prenesli iz Potsdama v Afganistan. Zgradili so jih namreč Nemci. Druge ulice so zaenkrat še puste in prazne. Tudi prebivalstvo se v celem še ne strinja z načrtom nove prestolnice. Ljudje ne verjamejo, da je kaj takega mogoče, in tudi nimajo vere, da bi se novo mesto moglo razviti. Tuje pa, ki pride v ta kraj in si ogleda prostor, na katerem bo nova rezidenca sezidana, se uveri, da se bo stvar posrečila. Za Dar Ul Aman res niso mogli najti lepše in primernejše ozičije.

Sin slovenske črne gore

Sredi med Ribnico in Ložem leži 800 m visoko nad morjem kraška dolina Loški potok, posuta s samimi z lesom kritimi hišami, brez sadnega drevja. Sredi doline se dviga stožcu podobni Tabor. Na njem čepi župna cerkev

Dr. Anton Debeljak

z župniščem in pokopališčem. Doline se je prijelo ime Črna gora, predvsem zaradi njenega ostrega podnebja, ki ne dopušča uspevati sadnemu drevju. Le v redkih toplih poletjih dozori tudi žito. Prebivalstvo se preživlja največ od gozdarstva in lesne industrije doma in v tujini. To je domovina Zofke Kvedrove, ki je te ljudi »Hrvatarije« tako mojstrsko opisala.

V tem kraju je tekla zibelka tudi našemu črnogorskemu Tonetu. Rodil se je 25. oktobra 1887 v zaselju Matevljek (Štale) nad Šegovo vasjo. Osnovno šolo je posečal par let v Loškem potoku, potem v Novem mestu, kjer je l. 1908 tudi maturiral z odliko. Kakor mnogi drugi naši odlični možje, si je moral tudi on že kot dijak služiti kruh s poučevanjem, da je mogel obiskovati šole. Vsakdanjo hrano je dobival v bolnici Usm lenih bratov v Kandiji.

Za krušno službo si je izbral študij francoščine in latinščine. Bil je tri leta na Dunaju in eno leto v Parizu. Nato je nastopil službo profesorja realke v Gorici (1913—1916), v Idriji (1916—1918), na II. gimnaziji v Ljubljani (1918—1921), sedaj pa poučuje na ljubljanski realki.

L. 1923. je napravil na ljubljanski univerzi doktorat.

Že na gimnaziji si je pridobil tako ogromen zaklad besedišča grščine, latinščine, vseh romanskih in tudi slovenskih jezikov, da ga lahko s ponosom imenujemo živ slovar evropskih jezikov. Še danes ga lahko vidiš, kako se ustavi sredi ceste, potegne iz žepa kakršenkoli košček papirja, da si zabeleži besedo, ki je pravkar ušla skozi usta njegovemu spremljevalcu. S svojim znanjem slovnice bi mogel silno odelbeliti Pleteršnika.

Njegovih tiskanih člankov, esejev, pesmi, listkov in vsakovrstnega drobiža najdeš po vseh naših listih. Povsod, kjer vedo, kdo in kaj je, je dobrodošlo njegovo pero. Skromni Tone pa se le redkokdaj podpiše s polnim imenom. Skriva se ali za anonimnost ali pa za njegovi iznajdljivosti primernimi psevdonimi. Ni še čas, izdati javnosti te njegove iznajdljivosti, pazni čitatelji pa morejo marsikaj izslediti sami.

V posebnih knjigah so izšla do sedaj naslednja njegova dela: L. 1919 pesniška zbirka »Solnce in sence« ter »Moderna francoska lirika«. L. 1920 Anatole France: Pingvinski otok in Barbusse: Ogenj. L. 1923 Ch. de Coster: Tj Ulen-spiegel (prevod iz flamščine). Vse te knjige so izšle v založništvu Tiskovne zadruge. Nadalje izda Tiskovna zadruga v kratkem njegov prevod Flaubertovega romana »Salombo«. V rokopisu pa ima pripravljeno med drugim E. Rod: Zasebno življenje Mihaela Teis-seira in H. de Balzac: Okrogle povesti. Iz portugalsčine je prevedel A. Lopez Vieira: Amadis.

Temeljito poznavanje francoske literature in francoskega narodnega duha je spravilo skromnega profesorja na visoko mesto založevnega konzula za zblžanje med nami in Francozi. Dr. Debeljak je v zvezi z zastopniki univerz v Parizu, Madridu, Lizboni in v Argentini.

Tiho, nevidno je njegovo veliko delo. Uverjeni smo, da mu te vrstice ne bodo všeč, vendar o priliki, ko je pokazala nani Francoska akademija s svojim odlikovanjem, ne moremo prezreti svojega zvestega sodelavca.

Ivan Podrža¹

Troje pisem

Gospod urednik,

želeli ste kratko stvarlo za božično številko? In da naj ne bo preveč božična, ste pristavili.

Hočem biti iskren. Predvsem: Vaše pismo sem prejel tako pozno — pošto dobivam le enkrat na teden — da bi mogel ugoditi Vaši želji komaj kdo iz mesta, ne pa človek, ki biva dva dni hoda oddaljen na svojem observatoriju (tako namreč imenujejo dobri Zaleščuni mojo kočico na Prevalu.) Drugič: Zakaj ste se obrnili name, ko vendar veste, da sem po upokojitvi sklenil, trdno sklenil, posvetiti zadnje deset letje (pred menoj je še cettih deset let!) svojega življenja izključno le proučevanju žive tajinstvenosti «mrtvega sveta»? In tretjič: Vaše pismo bi moglo biti zame zelo laskavo, če bi ne bil uverjen — oprostite, gospod urednik! — da ste se zmotili. Nečem biti hudoben, toda zdi se mi, da ste pomotoma vtaknili kopijo pisma, namenjenega morda kakemu mojemu soimenjaku, v kuverto, ki jo je pripravila uprava Vašega uglednega lista, da iztirja moj poldrugoletni dolg.

Navzlic vsem tem ugotovitvam si dovoljujem poslati Vam troje pisem, ki bi Vas mogla sprévit iz morebitne zadrege, ako moj neznan soimenjak ni prejel nje-mu namenjenega pisma. «Stvarca» je kratka in ni «preveč božična», vendar diši po Božiču. To se pravi, pošiljam Vam dva pisma, tretjega pa moram še polskafiti. Ako ga prejmete pravočasno, uvrstite ga kot prvo — po časovnem redu — če je stvar vobče za tisk seveda.

Sprejmite, gospod urednik, iskrene izraze...

(Pisec tega pisma je zares pomotoma dobil omenjeno pismo. Ker je njegova «stvar» kratka in ker so pravi pisatelji tako zaposleni s svojim de.om, da niso mogli ustreči pravočasno naši želji, jo objavljamo s pripombo, da je za vsebino odgovoren edipole pisec sam — Uredništvo.)

Brolles, sveti večer 1913.

Preljubi, edini,
življenje moje, moje vse!

Oprosti, dragi, zakasnila sem se, saj veš, kako je za praznike, posebno pa pri nas! Vse v zadnjem trenutku — in vendar mora biti. Toda nikar ne misli, da nisem mislila na Te! Večno neprestano, sleherni trenutek .. Samo pisati Ti nisem utegnuta danes. (Ali, premitiš vsak dan najmanj eno moje pismo? Pišem Ti prav vsak dan. Ne morem živeti brez Tebe, dragi moj!) Zato pa sem tem bolj mislila na Te ... in veš, kaj sem še mislila? .. Kako lepo, kako nebeško je bilo lani, ko si bil pri nas! Ali se še spominjaš, kako so se jezili (moji ubogi, dobri ljudje), ker sva bila ves večer skupaj in sem govorila samo s Teboj? In potem, ko sva se — izgubila med polnočnico? Ah, meni je tako težko v duši, ko se spomnim vsega tega in če pomislim, da si danes, ko je vsak rad doma, tako osamljen in tako daleč od mene ... Veš, bilo mi je tako hudo, da nisem mogla skriti in mama se je jokala z menoj. Ah, moja dobra mama, ko bi Ti vedel kako jo imam rada in kako dobro misli ona o Tebi!

Bila sem neizmerno žalostna, ko sem dobila Tvoje pismo — zakaj je tako kratko? — da letos ne moreš priti k nam in da boš sameval čez praznike. Upala sem, uverjena sem bila, da boš navsezadnje vendarle prišel kakor lani, ko si rekel, da ne moreš priti. Ali so tam gori pri vas tako sebični ljudje, da ne moreš najti nobenega, ki bi te nadomestoval za tri dni? Ubogi moj, kako sam hoš letos — brez tvojega »globočka«!

Žalostna sem, ker Te ni, vendar se čutim srečno, tako zelo srečno ... saj je letos zadnji Božič, ko nisva skupaj! Ah ne, dragi? To bo lepo danes leto, kaj ne, dragi, edini moj? Napravila bom tako lepe jaslice — Ti imaš tudi rajši jaslice? — in srečna bova oba, ah, ta' o zelo, zelo srečna ... In potem ... drugo leto ... ne bova več sama ... Saj nisi hud, dragi? —

Morala sem prekiniti pismo, ker me je klicala mama, ki Te lepo pozdravilo in Ti želi srečne praznike ...

(Tretja in četrta stran pisma je bila odtrgana, naslednja dva pa sta priobčena v celoti. — Uredništvo.)

Ljubljana, Božič 1917.

Jean,

hvala za pismo, ki sem ga prejela! Ra-
da verjamem, da se dolgočasiš in si
žeuš spremembo. Zlani Ti iz sreča izpol-
nitev Tvoje želje. Sama vem, kako tež-
ko je človeku, če zaleti v sebi prazno-
to in zahrpeni po sreči, ki se mu odmi-
ka. Kako vse drugačno je življenje, ko
se človek prebudi iz mladostnih sanj!
Večkrat razmišljam, kako srečni so oni,
ki živijo samo zase in svojim idealom.
Spoznala sem se z gospodom, ki ni, ka-
kor so drugi. Tako resen je in piše. Po-
kazal mi je, kaj je napisal za Božič. Nič
izmišljenega, nič nenavadnega. Sama
resnica. Ta gospod — je že star, mi-
slim, da ima štirideset let — gleda na
življenje tako, kakor sem jaz vedno
gledala. Sebičnost, izkriščenje, sovra-
štvo — to je življenje! Družina je ne-
smisel. Nacionalizem — izrodek, pa-
triotizem — budalost! Uverjena sem,
da misliš tudi Ti tako. Ali je človek res
samo živa? Ali ima življenje, ki ga ži-
vimo sedaj v teh krvavih časih, še po-
men?

(Tu je vojaška cenzura zamazala pet vr-
stic in se morejo prečitati le besede: korist
— vam [pirli] — častna [smrti] — [podj]
vjane... Uredništvo.)

Vidiš, tako je in nič drugače! Dvo-
mim, da je še kje človek, ki bi mi lil s

predvojnimi možgani. Uverjena sem, da
bo svet po vojni popolnoma spremenjen.
Samo kdaj bo konec?

Mene vedno zasledujejo. Včeraj me
je ustavil detektiv in me vprašal, za aj
govorim samo v sovražnem jeziku! Po-
vedala sem mu svoje. Ko bi ne bila
Tvoja žena, bi me že davno zaprli. Ah,
te nesrečne meje! Ko bi mogla vsaj
domov, k mami! Pisala sem ji skozi
Svico, Rdeči križ — pa je vse zaman.

»Vesele« praznike!

Alice.

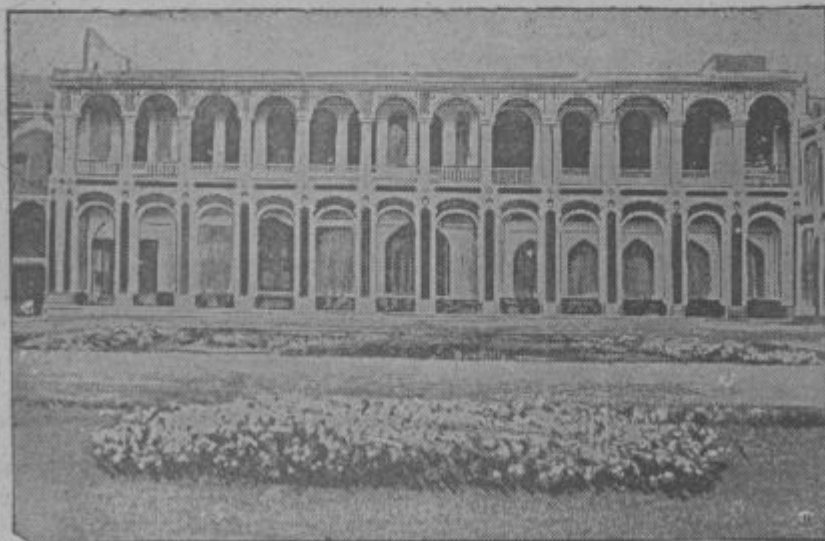
PS. Pa nikar ne piši preveč! Soda
denarja za znamke!

Brolles, 24. decembra 1926.

!

Skrajno nerada Te nadlegujem — Ti
veš, da to ni fraza — toda moram zve-
diti, kaj je z našim otrokom. To uslugo
mi moreš in moraš storiti. Ali je zdrav?
Kako mu gre v šoli? Reci mu, prosim,
da njegova mama vedno misli nanj. On
je moje življenje, moje vse. Ali je še
vedno tako raztresen? Kako se uči?
Ko bo starejši, bo prekosil vse. O tem
sem uverjena. Vsi moji ga lepo po-
zdravljajo in mu želijo vesele prazni-
ke. Od njegove mame vse najbojše in
vroč poljub.

A. Michelet.

Poletna rezidenca kralja Aman Ullaha v Dželahabadu, ki so jo požgala po
duhovščini nahujskana uporna plemena (K članku na strani 784.)

Ludvik Kornel

Živi mrtveci in mrtvi praporščak

Iz še neobjavljenega »vojnega dnevnika«

Zapustili smo Camporovere z njegovim, porušeniimi, počasnimi stavovani in se ustavili na goleni, mokrem pasniku pred obziuanim pokopališčem. Pred nami se je razprostirala asijska planota. Tu naj bi taboril 5. rezervni bataljon. Dež je lil v curkih Nobene hiše, niti strehe. Ker je bil prostor izložen, se ni smelo zakuriti. Vsaka prižgana vžigalica bi nas mogla izdati. Moja obleka je bila popolnoma premočena. kolena so se mi tresla od mraza, vse kosti in vsi členki so me boleli. Tipal sem v temi kakor slepec, da bi našel prostorček, kjer bi se mogel odpočiti. Nprestano je padal dež. Zemlja je bila vsa omeščana in vsak korak se je pogreznil v močvirje. Nikjer niti na pol suhega mesta. Lačen, žejen in izmučen sem stopical okoli. Z zadnjimi močmi sem zadržaval spanec. V žepu sem imel še par cigaret. Če bi smel vsaj kaditi! Izključeno. V domišljiji sem gledal prijazno razsvetljene sobe, tople peči, pisane čajne posode in potice. Ah, in so ljudje, ki leže baš v tem trenutku v mehkih posteljah, pod gorkimi odejami in morda celo pod pernlicami . . . Uboogi srečneži, ki ne vedo, kaj imajo. Srečni ubožci s takimi zakladi . . .

Dež je lil in voda mi je curljala od kape po brezčutnih neobritih licih. Vtaknil sem cigareto med ustnice in previdno tipal po pokopališkem zidu. Tu se ne vidi toliko. Samo kaditi — samo malo kaditi! Toda tipal sem zaman. Z nogo sem zadel ob ležeča človeška telesa, nakopičena poleg grobov in po grobovih. Vsa ilovnata plast pokopališča je bila pokrita s človeškimi tesli. Groza me je spreletela. Ali sem mar med mrtveci? Ne, bilo je le naše obupano moštvo. Utrujeni so popadali na lico mesta, kamor so jih pripeljali. Izmučeni in zaspani so polegli med grobove in na grobove, kakor je pač bilo. Tu so ležali iztegnjeni z obrazi zaritimi v suknje in s proti vbodenimi v ilovnato prst. Dež je blagoslavljal njihovo spanje. Toda, bili so še živi, dihali so in se hodo pobrali ko jih homo jutri poznali naprej! Uhoqi, neprostovolni kandidati smrti. Rekli jim bomo, da se morajo boriti, ker je častno iti na

laškega sovražnika. In rekli jim bomo, da je smrt za domovino sladka, da je bilo in bo vedno tako. Tu ležijo, še živeči z otrpljenimi udi, na grobovih mrličev ležijo še živi. S skrčenimi prsti trgajo tej mehki zemlji slavo svoje nesmrtnosti ter si iščejo prostor v temnem hodniku svojega razpadanja. Spite, možje, spite, zakaj bi se prebudili? Zmaga ali poraz. Za vas je vseeno. Naj bo bodoča meja na tem ali onem gričku. Za vas je vseeno. Plačali jo boste s smrtjo tako ali tako . . .

Taval sem naprej in se prital do majhne sestreljene kapelice sredi pokopališča. Bila je brez strehe, toda njeni zidovi so nudili vsaj malo zavetja pred vetrom. Stopal sem navzgor po stopnicah, tipajoč z rokama po zidu. Slišal sem prtajeno šepetanje in zamolkel glas razbitih desk. Tu so oficirji. Pripognil sem se in sem zadel s čelom na mrzel rob. Bila je široka miza. Bivši oltar? Morda so polagali na to mizo krste za zadnji blagoslov? Na mizi je bila krsta in v njej človeško telo. Ali je truplo, ali pa spi nekdo? Oficirjem je padla v glavo srečna misel, da so se poslužili svežih krst za ležišče in zavetje. Tu ležijo sedaj nekateri, so se pokrili celo s pokrovi, da se zavarujejo pred dežjem. Bodite srečni, gospodje, in se udobno odpočite! V vaši norosti je metoda.

Tu leži tudi mlad praporščak, ki pa se, kakor se zdi, ne zaveda dovolj svojega udobnega počitka, kajti on ne spi, temveč strmi s široko odprtimi očmi skozi porušeno kupolo v preganjajoče se oblake. Na kaj misli? Na mater, ki je v skrbeh zanj? Le spite, gospod praporščak! Tudi vi morate še marsikaj storiti za Boga, cesarja in domovino. Spati morate, da se osvežite! Kaj bi vendar rekla vaša gospa mama, ko bi vas videla, kako ležite tu in se dozdevno mučite s popolnoma nepotrebnim razmišljanjem? Mlad človek mora spati, gospod praporščak! Upoštevajte to in bodite pametni! Ali želite morda cigareto? Izvolite! Toda praporščak se ne premakne. Njegove oči so široko odprte in huliio v nebo. To me je zjezilo. Prijel sem ga za ramo. Treba je ab

bdeti ali pa spati. Vmes ni nič. Ali pač? A, tako, sem se opravičil, ko sem ga pogledal od bliže. Oprostite, gospod praporščak, malo sem se zmotil! Vi ste resničen mrtvec, v čigar pristnosti ne bi bil smel dvomiti. Ne zamerite in vzemite za dobro. Sicer vam pa čestitam.

Malo sem zadremal. Nekdo me je prijel za ramo: »Gospod nadporočnik!« Pred menoj je stal moj služabnik Ivan. Prinesel je nahrbtnike. Njegove rjave oči so gledale vprašujoče vame. Dež je pojenjal. Na vzhodu se je dvigala siva megla. Ivan je položil nahrbtnike na vlažne kamenite stopnice. Sedel sem in Ivan poleg mene. Ali je spal? Ne. Ali je kaj jedel? Ne. Molčala sva oba.

Nenadno so grobovi oživel. Mož za možem je vstajal. Počasi so lezli iz mokre zemlje. Počastno so pregibali ti ži-

vi mrtveci svoje ude in praskali ilovico s svojih sukenj. Kakšno vstajenje! Prebudili so se, da prično znova trpeti. Oživel so, da morejo zopet umreti.

V svitanju mrzlega jutra se je zdelo, da se pokopaiški zidovi odmikajo vedno bolj in bolj. Njiva grobov s svojimi križi se je širila v neskončnost. Zajela je vso Evropo, vse človeštvo in postala simbol sveta, čigar bolni možgani so nepreklicno sklenili, da se morajo uničiti sami.

Za trenutek sem še posedel poleg Ivana na stopnicah mrliške kapele, v kateri je ležalo praporščakovo truplo. Nato sem vstal, si pritegnil pas, poravnal suknjo in se pridružil ostalim.

Bilo je že svetlo. Že so frčale prve granate nad nami. Kako dolgo še? Kako dolgo?

V. Šv.

Pogonski vozovi na železnicah

Razvoj prometa na glavnih progah, ki vodijo v velemesta, je v zadnjih dveh desetletjih tako silno napredoval, da mu običajni vlaki niti po številu niti po prostornosti niso bili več kos. Tudi parna lokomotiva je odpovedala in napravila prostor električni lokomotivi, ki je bila na krajših progah sposobnejša zaradi močnejšega in hitrega spleljanja in ustavljanja. Zlasti se je ta prednost izkazala v raznih okrožnih, podzemeljskih in v predmestju vodečih progah velemest, ki se jih označuje z izrazom *brze proge v velemestih*. Parna lokomotiva se je morala umakniti v predmestna kolodvora — v sredino mesta ji je ostal vstop zabranjen.

Skoraj istočasno se je zgradilo mnogo malih prog po deželi, kjer je bilo pričakovati le manjši promet. Uprava se je v mnogih primerih odločila za vpeljavo posebnih pogonskih vozov, ki naj bi nadomestili cele manjše vlake. Pogon bi oskrbovala tudi v tem primeru para. Slični parni pogonski vozovi se niso bog ve kako obnesli in so ostali omejeni na nekatere proge.

Razvoj avtomobilizma in vedno večja konkurenca različnih avtobusnih prog na krajše daljave pa je tudi pri železniških upravah ponovno pokrenila vprašanje pogonskih vozov. Seveda se je uporabljanje pare kot neustrezačočee zavrglo ter prešlo na temelju tozadev-

nih izkušenj pri avtomobilih na razne *motorske pogonske sisteme*, kakor na primer Dieslove motorje, bencinska, bencolska in slična gonia. Takoj spočetka se je pokazal zadosten uspeh, ki je povzročil in pospešil nadaljnji razvoj osobito v povojnih letih, da je danes motorni pogonski voz postal v modernih državah neko posebno železniško vozilo, služeeče raznim posebnim prometnim nalogam.

Kaj je prav za prav pogonski voz?

Običajni železniški vlak je sestavljen iz pogonske lokomotive in pripetih vozov. Ako pa združimo na enem in istem vozovnem podstavku lokomo-

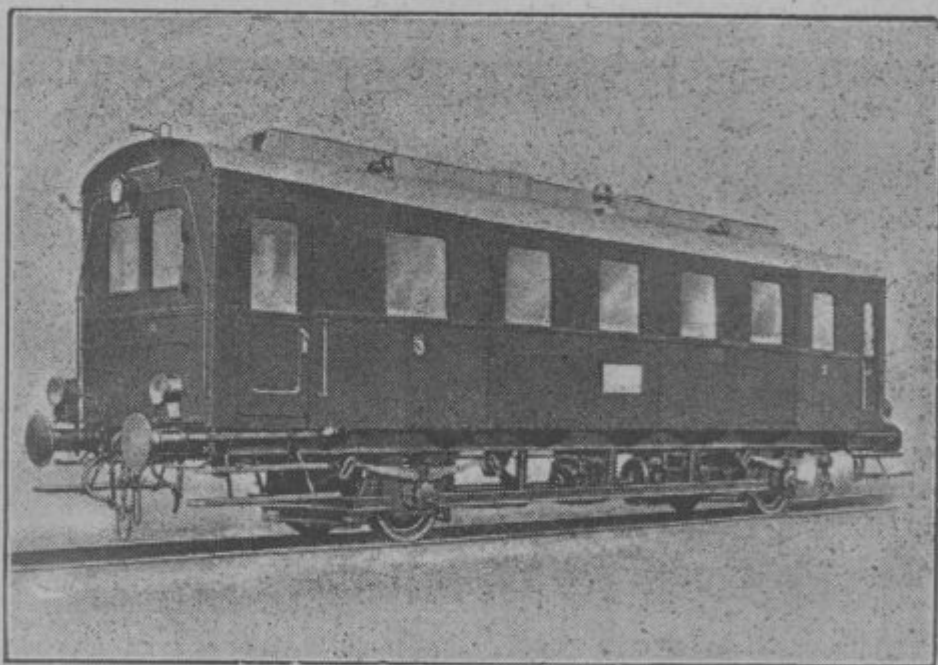
skusnih voženj in drugih izkušenj razvilo dvoje vrst pogonskih vozil:

- a) tovorni pogonski voz in
- b) potniški pogonski voz.

Kot nekaka tretja oblika je nastal *tirni avtobus*, ki je popolnoma sličen velikim cestnim avtobusom z samo to razliko, da je njegovo kolesje precejno za vožnjo po železniškem tiru in da mu ni treba nikake vodljive naprave, ker ga klesa sama vodijo po tiru.

Pogonski vozovi so glede pogonskih sredstev dvojne vrste: električni z akumulatorji in motorni na bencinski, bencolski ali petrolejski pogon.

V Jugoslaviji dosedaj železniška uprava ni imela večjega števila pogonskih vozov. V zadnjih dneh pa se

POGONSKI VOZ NA DVE OSI

tivski stroj in vozovni podstavek, nastane najenostavnejši pogonski voz, ki mu je kot enoti za sebe mogoč pogon samega sebe s hkratno možnostjo prevoza omejene nakladalne teže. Vsak tramvajski voz, kjer se nahaja montiran elektromotor, spada tudi v kategorijo pogonskih vozov. Iz prvotno zelo primitivne oblike se je seveda tekom časa in na osnovi mnogih po-

čujejo vedno pogosteje vesti, da bo tudi na naših jugoslovenskih in osobito v Sloveniji vpeljan promet s pogonskimi vozovi, ki naj pomaga že itak gostemu potniškemu prometu. Baje bo v tem pogledu došlo v območje ljubljanskega ravnateljstva okrog 15 sličnih vozil.

Kakšen namen imajo pogonski vozovi?

Njihov namen je dvojen. Na malih krajevno važnih progah, ki pa nimajo preveč prometa, lahko nadomesti pogonski voz z vozovom ali priklonim vozom celi vlak, saj pride njegova velika gospodarnost napram najmanjšemu vlaku silno do veljave. To nam najbolje pojasni naslednji primer. Za prevoz 100 potnikov na lokalni progi z vlakom je potrebna lokomotiva, ki tehta okoli 30 ton, službeni voz 8 ton, 3 potniški vozovi po 13 ton — skupna teža 77 ton. Na vsakega potnika pride torej pri sličnem vlaku skoraj 770 kg mrtve vlakovne teže. Ako pa vzamemo pogonski vlak, ki ga namerava vpeljati naša državno-železniška uprava, ki tehta s sovozom skupno le okoli 30 ton, nam postane jasno, da je delitev mrtve teže na posameznika prinesla le 300 kg ali več kot dvakrat ugodneje. Ne glede na to dejstvo pa je za posluževanje pogonskega voza s priklonim vozom vred potrebno le dvoje oseb: šofer in spredovnik, medtem ko ima vsak lokalni vlak še vlakovodjo in poleg kurjača tudi strojevodjo. Prihranek znaša 1 do 2 osebi in precej goriva na konjsko silo in uro.

V bližini večjih mest, kamor se stikajo važne glavne proge, ima pogonski voz drugi pomen. Poznano je dejstvo, da je dotok oziroma odtok delavcev in poslovnega sveta v mestu največji v jutranjih, popoldanskih in večernih urah. V teh dobah je uvrščenih v redni potniški vozovni red na železnicah največ prihajajočih in odhajajočih vlakov. Te bi bilo težko nadomestiti s pogonskimi vozili. Pač pa je v vmesnih urah priložnost za udeleževanje toliko večja. Število potnikov tedaj ne zadošča za večji vlak — pač pa bi se lahko z dohodki vozovnic krilo vse stroške pogonskega voza z sovozom vred. Ravno tako je mogoče s pomočjo slednjih upeljati redne hitrejšie direktne zveze iz raznih lokalnih prog po glavni progi v osrednja mesta. Ako si npr. ogledamo v tem pogledu položaj Ljubljane, opazimo, da bi bil na glavnih progah iz Rakeka, Jesenic in Zatreha ter Maribora ob jutranjih, popoldanskih in večernih urah za navedene razdalje promet s pogonskimi vozovi nemogoč. Pač na bi bilo velikega pomena, ako bi od Borovnice, Litije Kranja itd. pogonski vozovi, 2, 3 ali več prevozili že vse lokal-

ne potnike v Ljubljano in olajšali v veliki meri delo glavnih vlakov. Enako pa bi se iz Domžal ali celo Kamnika upeljalo istotake zveze. Celo iz Trziča bi bila zveza s pogonskim vozom neposredno do Ljubljane zelo umestna in priporočljiva. — Poleg navedenih obstoje še druge možnosti za pogonske vozove v svrhu nadomestitve, oziroma izpopolnitve prometa po rednih lokomotivskih vlakih. Tako bi se n. pr. dalo v dnevih pred prazniki in nedeljami organizirati posebne turistovske, smučarske, izletniške in druge vožnje, ki bi se zelo izplačale. Dalje imajo pogonski vozovi prevažni namen, da nabirajo po manjših postajah potnike za velike direktne brze vlake in jih dovajajo tik pred brzimi vlaki na njihove postojne postaje. Na dlani leži, da se direktni brzovlaki ne morejo ustavljati po vseh postajah, ker je to že davno dokazano kot negospodarsko i za upravo i za potek vlaka, ki mora ostati zvest svojemu nazivu. Ako pa izvrši pogonski voz nabiralno službo za brze vlake, je s tem poleg ojačenja lokalnega prometa dosežen tudi prvi cilj — uveljavljenje brzih vlakov.

Iz vsega sledi, da je naloga pogonskih vozov ob primerno preiščljeni zaposlitvi zelo široka in ekonomska važna.

Popis pogonskega voza

Iz slike same ni opaziti na zunanosti pogonskega voza nikakih večjih razlik od dvoosnega potniškega voza. Pri natančnejšem opazovanju je šele pod vozovnim gradom viden del pogona, ki veže bencinski motor s pogonsko osovino. Kakor so običajni potniški vozovi dvo- ali štiriosni, je isti slučaj i pri pogonskih. Predaleč bi zašli, ako bi popisali vse v tem oziru zgrajene vzorce. Zaenkrat naj sledi le popis vozov, kakor jih bomo kmalu imeli priliko videti v Ljubljani in na gorenjskih progah.

Vozovni grad ima dolžino okoli 11 m, širino nad 3 m, višino 3,6 m. Teža pogonskega voza znaša okoli 17 in pol tone. V notranjosti pa je voz razdeljen na dvoje šoferjskih prostorov na vsakem koncu, prtljažni prostor, predelek II. razreda s 15 sedeži in predelek III. razreda s 31 sedeži. Vsak voz ima tudi higiensko urejeno stranišče. Prosto-ra je torej za 46 potnikov.

Pogonski motor je vgrajen v sredini pod vozom in ima največ 90 konjskih

sil na uro. Pogon motorja se da brezhibno voditi z vsakega izmed obeh šoferskih stojišč. Motor je seveda v popolni meri opremljen tako kakor je to tehnično predpisano za bencinske motorje s hladilnikom, napustno napravo, kompresorjem za zavorni stisnjeni zrak, polnitev močne akumulatorske baterije za vžiganje in razsvetljavo voza in sovoza itd. itd.

Za regulacijo brzine so predvidene štiri brzinske stopnje. Največja brzina je pri direktnem spoju motorja s prevodno napravo okoli 60 km na uro. Najmanjša ali prva brzina je 15 km, druga 27 km in tretja 38 km na uro. Izprememba vozne smeri je mogoča seveda samo iz stanja miru, zvišanje ali znižanje brzine pa tudi med vožnjo.

Sofer ima poleg vzvodov in drugih motorskih kontrolnih pritliklin v evidenci in posluževanju razne signalne naprave, zračno zavoro, signalno piščalko; tam se tudi nahaja posebni brzinomer, ki s pomočjo posebne priprave točno zapisuje na diagramu ves potek vožnje glede brzine in časa, kakor je to predpisano na vseh lokomotivah za potniške in brze vlake. Po vsaki vožnji se na začrtanem diagramu točno odčita in prekontrolira pravilnost izvršenega dela.

Pogonski voz ima še svoj prikloplni voz, ki je sličen običajnim potniškim vozovom. Na razpolago je poleg 15. mest v II. razredu še 41 sedežev III. razreda. Razsvetljavo in kurjavo prejema sovoz od pogonskega voza. Oba tvorita pod običajnimi pogoji eno celoto, ki nudi pros. ora 102 potnikoma in jih prevaža po vodoravni progi z največjo brzino do 60 km na uro, na vzponu do 10% z brzino 38 km in na 15% še 26 km na uro.

Kod bodo vozili slični vozovi pri nas?

V prvi vrsti namerava železniška uprava upeljati pogonske vozove na progah, ki vodijo v Kamnik, Kranj in proti Trziču ter z Jesenic na Kranjsko goro. Gotovo je, da na glavnih progah ostanejo vsi vlaki in bodo vozile manjše edinice le v izpopolnjenem prometu. Toda velika bo pridobitev Trziča z direktno zvezo z Ljubljano. Isto velja za izboljšanje zveze iz Kamnika itd.

Iz dosedanjih izkušenj, je razvidno, da so pogonski vozovi mnogokje prevzeli važen posel in ga tudi vrše v vsestransko zadovoljstvo. Upamo, da bodo tudi pri naših železnicah.

Francoska in bodoča Velika Ljubljana

Med maloštevilnimi društvi, ki se bavijo z raziskovanjem slovenske zemlje, je nedvomno v prvi vrsti mlado Geografsko društvo v Ljubljani. Pravkar je izšel tretji letnik društvenega lista «Geografski vestnik»*) s celo vrsto zanimivih člankov in razprav. Najzanimivejša v popularnem smislu je razprava dr. Jožeta Rusa o «Prebivalstvu in obsegu francoske Ljubljane v primeri z današnjo». Ker bo razprava zanimala tudi naše čitatelje, saj se bavi s francosko okupacijo in s tedanjimi razmerami, ki so v mnogočem slične današnjim, prinašamo vsebino razprave, ki naj bi pripomogla do ustvaritve resnično Velike Ljubljane.

Ljubljana je danes tretja prestolnica države in vendar ji je Beograd le s težkim srcem privoščil univerzo. V ča-

su polpetletne francoske okupacije (1809—1813) pa je bila dvignjena na visok položaj glavnega mesta prostranih «Ilirskih dežel». Kot središče male kranjske deželice je bila namah postavljena pred dotlej malo znane naloge. Morala je dati prostora številnim uradom vrhovne uprave in zvišanemu številu uradništva, vojaštva in dijaštva.

Posebno važno je imelo šolstvo, saj je bila Ljubljana najbolj proti vzhodu pomaknjen kos francoske zemlje. To so Francozi dobro uvideli, zato so na vso moč podpirali šolstvo v Ljubljani. In ker je bila francoščina tedaj moderna v Evropi, je jasno, da je bila Ljubljana privlačno študijsko mesto za vse podunavske dežele. V Ljubljani je bilo nad tisoč dijakov. Šole z univerzo vred so bile pod streho starega samostana na današnjem Vodnikovem trgu. Njihov vrhovni upravnik je bil sam Valentin

* «Geografski vestnik» se naroča v Geografskem inštitutu, Ljubljana, univerza.

Vodnik, ki je dobro opazil geografsko lego Ljubljane in Ilirije, primorjajoč jo s poročnim pristanom Evrope z Napoleonom.

Zelo so narastli promet, trgovina in obrt. Z naselitvijo številnih zastopnikov teh slojev je postalo življenje v francoski Ljubljani silno živahno. Sodobnik iz Trsta opisuje tedanje življenje zelo zanimivo. Saj je bila Ljubljana tudi del zmagoslavne Napoleonove Evrope, kar je močno dvignilo gnetno stanje mesta. Omenjeni tržaški sodobnik piše med drugim: «Kdor je videl to mesto pred dvema letoma in pride danes zopet vanj, ga bo prav težko prepoznal. Veliki naval ljudstva, pomnoženo prebivalstvo, razkošje, kočije in kupi kovanega denarja, vse to mu utegne vzbuditi vtis, kakor da je kje v Milanu ali na Dunaju... Tu vidiš Albanca poleg Korošca od tirolske meje, Goričana poleg turškega soseda Hrvatov... Še nikoli ni bilo tukaj videti zbranih ljudi v tolikem številu in iz tako različnih krajev sveta. Meščani si ne želijo več nikakih drugačnih časov nazaj; njihovim hišam se je vrednost podvojila in če jim je tudi nakazovanje stanovanj zaradi omalenosti prostora dokaj neugodno, vendar prenašajo te neprijetnosti voljno...» Nadalje omenja promenado v Zoisovem vrtu, izlete v Napoleonov vrt in Pariški dvorec v Šiški, imena ki so danes čisto neznan.

Iz omenjenega je razvidno, da je postala velika gneča v mestu in pomanjkanje stanovanj. Hišni posestniki so bili nejevoljni, ker niso mogli razpolagati s svojimi hišami. Rusova razprava kaže, da je bilo že v francoski vojni dobi tako, kakor je bilo še nedavno v svetovni vojni, ko je oblast nakazovala stanovanja.

Ljubljana je bila v prometnem oziru važno razkrižje cest. Pomorska pot je bila Francozom zaprta. Angleži so prežali tudi v Trstu in na Peki. Ker je Napoleon potreboval direktne zveze s Turčijo, je vozila pošta direktno iz Ljubljane v Carigrad — po Dolentski cesti preko Samobora, Siska in Kostanjevca (Zagreb je bil že na avstrijskih tleh). Druga cesta na je vezala vso široko dolgo potegnjeno ozemlje ilirskih dežel vse do Kotora. Ta cesta je imela ime po samem Napoleonu.

Ves ta vzvišeni položaj, ki je bila nani Ljubljana tako nenadno dvignjena, je dajal pobudo izvrstni francoski

upravi, da jo dvigne še više. Kako velikopotezna je bila francoska državna uprava, je razvidno iz tega, da je povečala obseg ljubljanske mestne občine kar za 46 odst. njenega areala (površine). Francozi so priključili mestni občini enajst okoliških vasi (Glince, Vič, Spodnja Šiška, Vodmat, Kurja vas in šest vasi občine rudniške). Na ta način se da razagati, kako se je moglo povišati število prebivalcev od l. 1788, do 1811 od 10.000 na 13.000, kljub dejstvu, da se je v tem času število hiš znatno znižalo s porušitvijo mestnega obzidja.

Ko se je vrnila Avstrija zopet v Ljubljano, je bilo njeno prvo delo tudi to, da je mesto zopet stisnila v njene stare zgodovinske meje. Interes nemške manjšine, ki je vladala v mestni hiši vse do l. 1882., pač ni bilo stremljenje po novem povečanju občine. Šele s ovenska doba je pričela posnemati francosko velikopoteznost. V letih 1892.—1896. je bilo izvršeno povečanje občine na dveh najboljših občutnih točkah. Do tedaj so šišenske in vodmatske meje stiskale mestno ozemlje na najbolj prometnem delu Ljubljane. Današnja Ahacljeva cesta na eni strani ter današnja Opera, Narodni dom in Kolizej na drugi strani so bili do te zaokrožitve še del sosednih okoliških občin. Toda od Šiške je prišel tedaj k Ljubljani le mestu najbližji del in pa grad Podturn s svojim gozdom in parkom, ki ga je odkupila od cesarja mestna občina. Vsa Spodnja Šiška pa je čakala, da pride zopet v okrilje Ljubljane, vse do l. 1914. To je bilo tretje povečanje Ljubljane.

Pri vseh teh povečanjih pa je Ljubljana danes še vedno za 37 odst. površine manjša od francoske. Prav te mesece smo čitali, da so ljubljanski mestni očetje začeli novo obširnejšo akcijo za povečanje in razmah mesta. Kako je to potrebno, bo opazil vsakdo, ki se sprehaja po obmejnih mestnih pasovih. Ljubljana je s svojimi zazidavanjem že davno presežala meje občine, čemur pa nasprotujejo kljub prirodniemu stremljenju unrave tolikih sosednih občin. Kolike težave so n pr v tem, da se mestna občina sporazume s sosedno glede poteze ene ali druge ceste. Navadno se snloha ne doseže v tem vraščanju sporazum, kajti življenje in razmah sta hitrejša od unrave. Tako se dogodi, da se na meji med Rožno dolino in Ljubljano nasproti si rastoči

cesti nista mogli strniti drugače kakor z velikim ovinkom. Mestno pokopališče je bilo do novembra t. l. še na tleh občine Ježice, toda zdaj je na prošnji občine same pokopališče in tako zvano Brinje od vojašnice dalje priključeno

Ljubljani. V interesu smotrenega delovanja pa še vedno čakajo Novi Vodmat, Selo, Kodeljevo, Štepanja vas, Rudnik, Glince in Vič, pa tudi Zgornja Šiška, da se spojijo v — Veliko Ljubljano.

Med Indijanci v Čaku

Dežela, ki je zaradi nje nastal spor med Bolivijo in Paragvajem

Veliki Čako, piše znameniti švedski raziskovalec prof. Erland Nordenskjöld, izvrsten poznavalec Srednje in Južne Amerike, je divja in nepristopna dežela, kakor sem jih malo videl v svojem življenju. Pokrivajo jo pragozdovi, namaka pa jo veletok Pilcomayo, ki je le mestoma ploven. Bolivija si je večkrat prizadevala, da bi prodrla v notranjost teh krajev. Ustanovila je na bregovih Pilcomaya vojaške kolonije pod protvezo, da bodo ščitile Indijance pred tujimi vpadi. V resnici pa je bilo to le demonstracija proti Paragvaju, ki se je tudi potegoval in se še vedno poteguje za posest Čaka.

Čako je eminentno gospodarska dežela. Njen največji zaklad je petrolej. Ker pa še niso zgrajene ceste in železnice, se vrečki ne izkoriščajo in petrolej ne izvažajo. Zvezo med Čakom in Argentino posreduje n. pr. samo ena prometna žila — slaba vozna pot, vijóča se proti jugu.

Ta dežela pa ni samo neraziskana, ampak tudi zelo redko obljudena. Prebivalstva je malo in še ti, ki so se zasedrali tu, se bavijo izključno z živinorejo. V pragozdovih na bregu reke Pilcomayo se namreč pasejo nebrojne črede napol divje živine.

Klima je subtropska. Poleti, t. j. od novembra do marca doseže vročina v senci često povprečno 40 stopinj Celzija. Zimska temperatura se da primerjati z ono v Srednji Evropi. Pozimi ne sneži časih po cele mesece, poleti pa napravi en sam naliv včasih velikansko izpremembo. Pilcomayo naraste do 150 cm nad običajni vodostaj, pretoni bregove in se razlije več kilometrov na široko. Vetровi dihajo od severa in juga. Močne viharje imajo v avgustu, septembru in oktobru. Burja od severa pa ima čudno lastnost, da je topla, od juga pa mrzla. Južni veter nočne temperature često do 25 stopinj pod ni-

člo. Klima pa je vobče zdrava. Mrzlice ljudje ne poznajo. Neopasni, a nadležni postanejo lahko komarji.

V civiliziranih oazah žive tod okoli Kiriguani, potomci Indijancev, ki so jih misijonarji izpreobrnil h krščanski veri. Možje pasejo črede, delajo v petrolejskih podjetjih in love ribe. Nad vse zabavno je opazovati take ribolovce, ki stoje do vratu v vodi. Ženske kuhajo doma in lenarijo. Bivališča domačinov so male ilovnate kočice, pokrite s slamo.

Letalec Vacano, član bolivijske armade, opisuje Indijance Vzhodnega Čaka takole:

Praprebivalci vzhodnega Čaka so Kunupi, Lengua, Koroti, Matakí in Toba. Med temi plemeni so najštevilnejši Kunupi. Pred nekaj leti so se trdo upirali vojaškimi priseljencem v deželi, sčasoma pa so postali mirnejši in danes se njih napadi omejujejo le še na pleme Toba, ki je zelo bojevito. Zgodí se kajpak še vedno, da od časa do časa izgine med Kunupi kakšen Evropec, zlasti če je vsiljiv in nadležen. Ni še dolgo tega, ko je pod njihovim orožjem končalo več agentov, ki so skušali odvesti nekaj moških in žensk na delo v tvornice za sladkor.

Kultura domačinov je zelo primitivna in se da kvečjemu primerjati s kulturnim nivojem Evrope v kameniti dobi, vendar s to razliko, da nadomeščajo prebivalcem Čaka kamenito orodje izdelki iz lesa. V vzhodnem Čaku namreč ni enega kamna, zemlja je peščena in ilovnata. To dejstvo je prisililo domačine, da so začeli izdelovati orodje iz lesa. In narava jim je tudi tu šla na roko: dala jim je nekakšne vrste železen les, izredno odporna drevesa, ki se obdelujejo z njih pripravami približno tako kakor pri nas predmeti z železom.

»Mistelzweige« drži prozaični slovenski tičji lim, pa bi zimzelene, posrebrene in pozlačene, propelerjem podobne vejice izgubile vso poezijo in kredit. Nič drugega ni ta božična moda, kakor vejice onih tudi pozimi zelenih šopov na golih vejah tivolskih hrastov in drugih dreves.

Da, prav navadna omela je to, ki jo je dosti in preveč po večini naših gozdov, vendar pa so tudi celi okraji brez nje. Ljudstvo omelo večinoma pozna pod imenom »tičji lim«, ker se iz njenih belih ali rumenkastih jagod kuha lim, ki z njim tičarji mažejo limanice. Ljubljanski tičarji pošiljajo cele ekspedicije v turjaške gozdove obirat jagode, da jih doma skuhamo z lanenim oljem, potem pa to lepljivo snov pero na Gradaščici, da lim očistijo omelinega semena in jagodnih luščin. To pranje pa je velika umetnost in tičar mora biti izkušen, da mu lim ne splava v Ljubljano.

Omele napravijo po vejah drevja do 1 m široke okrogle grme, ki so leto in dan zeleni. Deblo je prav kratko in debelo ter je razdeljeno na polno kolencastih vejic, ki se ob vsakem kolencu zopet viličasto dele v dve tanjši vejici. Te so rjavkasto zelene in poženo jeseni na vrhu male zelenkasto rumene cvetove. Žuželke prenašajo cvetni prah s cveta na cvet ter ga oprashe. Prah pa je čez zimo v cvetu samo varno shranjen in ga oplodi šele pomladi, jagode pa dozore šele v novembru in decembru, tako da traja doba od cveta do semena čez eno leto. Pomislimo, kako naglo so zrele navadne rdeče jagode, razno grozdčije ali češnje. Pa tudi še drugače je omela zanimiva.

Prej so delili omelo na mnogo vrst, sedaj pa ločijo botaniki samo še omelo na listnatem drevju, jelovo in borovo omelo. a te razlike v obliki jagod so tako malenkostne, da jih poznajo le strokovnjaki. Ločijo se pa tem bolj po svojih stanodajalcih, ker se nikakor ne marajo seliti k drugemu gospodarju. Prva vrsta se prime topole, bukve, gabra, lipe, javorja, kostanja in drugih listnatih gozdnih dreves, le na hrast ne mara, zato pa zaide tudi v vrtove in se naseli raje na jablanah kakor na hruškah, pa tudi na češpljah in češnjah. Če ne najde drugega prostora, se sem zalet tudi v svojo starejšo sestro.

Jelova omela je naseljena po jelkah in nikakor ne gre na listovce in borovce,

borova omela z rumenimi jagodami ne mara za listovce in jelke, silno redko jo je najti na smreki in se drži le raznih borovcev.

Za grah velike, bolj ali manj okrogle ali podolgate bele ali rumenka te jagode imajo v sluzastem, lepljivem mesu po eno ali dvoje zrn, ki jih zlasti rade obirajo brinovke in drugi drozgi. Te ptice in tudi kune, ki jedo jagode, razneso cele jagode po drevju, še več pa semena v želodcu. Ali kaj bi bilo s semenom in jagodami, če bi ne bile lepljive? Popadale bi z vej na tla, kjer jih na stotine in tisoče vskali, potem pa zopet pogine, ker nimajo prave hrane. Ko si pa ptice brusijo kljune ob vejah, se lepljivo seme prime skorje in vskali. Zopet zanimivost! Druga semena kale v zemlji v temi, na zračne višine vajena omela pa le na svetlobi. Ko pogledajo mali rožički iz semena, se preplaše solnca in se zavijejo proti temi v špranjo drevesne skorje, konci teh rožičkov se razširijo in prilepijo na podlago kakor pijavke, potem pa zvrtajo luknjo skozi lubje do lesa za glavno korenino. Ta ima v sebi tekočino, ki raztopi celice lubja in lesa ter napravi po veji gori in dolj rove za stranske korenine. prihodnje leto pa že te korenine zvrtajo kanale za svoje stranske poganjke tudi navzdol.

Vse korenine navzdol ali pod lubjem se cepijo vedno pravilno v pravem kotu. Ker se veja drevesa debeli, zalije pravilne omeline korenine les in ko poginejo ter strohne, puste v lesu pravilne luknje, ki jih opazijo šele na žagi v deskah. Ker se tako prevrtane veje rade posuše, zato vidimo večkrat na drevju, kjer je dosti omele, suhe veje in vrhove. Tudi če omelo odlomimo, kmalu poženo iz korenin nove rastline. Če se torej hočemo omele iznebiti, moramo odžagati vejo, ki na njej raste. To je glavna škoda, ki jo omela dela, ker sicer črpa iz drevesa le vodo in soli, drugo hrano si pa pripravlja iz zraka ter je le napol parazit, ki napravi mnogo manj škode kakor se splošno misli. Ker ponekod z omelo krmijo koze, ovce in celo govedo in se z njo hranijo tudi srnjaki in zajci, ker je zelo krhka in jo zato sneg in veter mnogo pomečeta na tla, je celo koristna.

Sicer se pa njene nadlege ni treba bati, ker jo bo uničil božič, kakor jo je moda že iztrebila po mnogih severnih krajih.

Omela je namreč igrala že v prastarih časih veliko vlogo v verstvu. Tolmači klasikov pravijo, da je bila zlata čarobna palica Eneje, ki mu je odprla pot v podzemlje, le vedno zelena ome-lina vejica. Slepí nordijski bog zime, Hödur, je usmrtil solnčnega boga Bal-derja z vejico omele kot s sulico. Plinij pripoveduje, da so druidi, svečeniki starih Galcev in Britancev, zelo častili omele s hrasta. Še danes verujejo se-verní narodi, da omela odganja zle du-hove in zato si še dandanes ne more-mo misliti Angleža o božiču brez ome-le, ki visi od stropa ali nad vrati. Ker so jo doma že zelo iztrebili, gredo pred božičem iz Bretagne na Francoskem, kjer jo je sploh zelo mnogo, polne ladje omele v Anglijo. V Franciji hodijo otroci s šoni omele od hiše do hiše čestitat

novo leto. Iz Anglije se je navada za-nesla v Nemčijo zlasti zaradi njene le-pe, ornamentalne oblike. Velika mesta jo porabijo toliko, da so jo n. pr. po Slezvig-Holštajnu že popolnoma iztre-bili. Ker radi posnemamo vse tuje, tudi pri nas vedno bolj izpodriva smrekovo vejico z božičnih zavitkov.

Omeli pripisuje ljudstvo zdravilno moč proti omotici in nadavici, da jo je še vedno dobiti po konservativnih le-karnah Nu. pri nas jo pa rabijo najbolj tičarji za tičji lim. Ker so iz njenih ja-god tudi že stari Grki in Rimljani ku-hali tičji lim, da so lovili okusne brinov-ke, so skovali še vedno živi pregovor: turdus ipse sibi cacat malum. Da, da, kar za nos nai se prime, kdor se vjame na limanice — pod božičnim drevescem.

Iosip Aleksander Galuszka

Sedem naglavnih grehov

Po cele ure posedam v gotski cerkvi. Gledam, kako nastaja pod mojstrovimi rokami na lepenkini belini vdolbina presbiterija, glavni altar in svetle konicice pisanih oken. V cerkvi vlada tišina opoldanskih ur. Zunaj živi in se pretaka mesto. Pred črnim, z darovi obdanim, čudodelnim križem se opotekajo samotne postave. Za trenutek vztrajajo v po-božnem molku. Pokrižajo se in odidejo. Sami reveži in bedneži.

Vsak dan vidim vdovo v skromni, staromodni obleki. Suha je. S sočutje vzbujajočimi, solznimi očmi uprta v ža-lostni Kristusov obraz, pričakuje čude-ža. Pod križ se priplazi grhasta starka, zavita v cunje, kakor peščica sivega pepela. V roki ima raskavo platneno vrečo, iz katere gleda zel'nata glava.

Pride tudi ohromel stavec v prevelikih, raztrganih čevljih brez podplatov.

In počestnica s pobarvanimi lasmi in z rožasto lakiranimi nohti na prstih.

In mlad jetičnik v ponošenem, starem paletotu.

Vsi privlečejo s seboj semkaj pod križ, v tišino veličastnega svetišča, živ-ljensko tragedijo v svojih bednih in rev-nih srcih.

Včasí gredo mimo v gručah, razgo-varjajoč se, potniki, ki občudujejo stari-ne v mestu. Lepe ženske, odlični go-spodje s fotografskimi aparati in dalj-nogledi.

Že par dni opazujem staro devico. Okostnjak v revni oblekici, ki spominja na nošo samostanskih sirot. Nien, na smešen klobuček prilepljen, porumenel, naguban obrazek se sklanja s ponižno povešenimi obrvmi pred črnino križa. Ubogi poljubi njenih ovenelih, nikdar poljubljenih usten padajo na črnino mrzlega marmorja kakor listi ovenele rože. Zopet in zopet trka njena peščica spokorno na uboga prsa . . . Volnene, na več mestih zakrpane nogavice se gubančijo na njenih suhih mečah. Na podplatih njenih starih čevljev se držijo zaplate.

Kakšne grehe — o Kriste — ima ta, po cele četrt ure na prsa se trkajoča revščina?

Napuh? — Napuh bede?

Lakomnost? — Lakomnost pomanjkanja?

Nečistost? — Z obema rokama zavrača spovednik, »preveč zaničuje greh poželjivosti«.

Nevoščljivost? — Ali morda zavida, o Gospod, Tvoje svetnike zaradi njih aureole na cerkvenih oknih?

Požrešnost? — Ti sam se, bolešno smehljaš, o Kriste!

Jeza? — Stolpe Tvojega svetišča obletavajoči gołobi imajo manj strahu v srcu.

Lenoba? — Zdelane roke, upognjen hrbet, pordečele oči dokazujejo težek jarem dela.

Torei vendarle samo — nečistost?

Njene misli se nočejo baviti s tem grehom, podobnim črnim satanovim perotnicam, ki jih obsevajo spodaj škrlatasto rdeči plameni. In se trka po cele četrt ure na suha prsa. Dokler ne obrne nanjo Kristne svojih svetlih oči in se iz njegovih kamnitih ustnic ne vsujejo besede kakor sivi pepelnični pepel: »Kdo bi se pregrešil s teboj, revščina bedna!«

Poglavar papuanskega plemena

.....
NAŠA NASLOVNA SLIKA

prikazuje zanimiv božični običaj v pravoslavni Romuniji. — Na sam Božič hodijo kmetje od hiše do hiše in prepevajo primerne pesmi, za kar dobe potice in drugo božično pecivo.

Lesorezi v današnji številki so delo grafika E. Justina.

Današnia umetniška priloga

«Božično jutro na Srednjem vrhu» po originalnem posnetku. Gora Platinška nam kaže pogled na Mojstrovko (2332 m), Jalovec (2643 m) in Raške Ponce (2272 m).

•ZIVLJENJE IN SVET• stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir — FRANCIJA mesečno 3 franka, ČESKOSLOVANSKA mesečno 4 krone, AVSTRIJA mesečno 63 grošev, AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Upravljuje Božidar Burko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Egon Planinšek

Božično jutro na Srednjem vrhu